

**Evangelická teologická fakulta
Univerzity Karlovy**

Bakalářská práce

Jana Jamrichová

2009

**Evangelická teologická fakulta
Univerzity Karlovy**

***Význam sexuální výchovy pro život
lidí s mentálním postižením a její výuka na
základních školách***

Bakalářská práce

Jana Jamrichová

Katedra: Sociální pedagogika

Vedoucí práce: Mgr. Marie Ortová

Studijní program: Sociální práce B 7508

Studijní obor: Pastorační a sociální práce

2009

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto písemnou bakalářskou práci s názvem „Význam sexuální výchovy pro život lidí s mentálním postižením a její výuka na základních školách“ napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Praze dne 30. 5. 2009

.....
Jana Jamrichová

„Význam sexuální výchovy pro život lidí s mentálním postižením a její výuka na základních školách“, Jana Jamrichová, Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy

Anotace

Ve své práci bych ráda ukázala, jaké jsou pro děti s mentálním postižením na základních školách obecné podmínky pro sexuální výchovu, tedy jak je zakotvena v rámcových vzdělávacích programech, a na příkladech ukázat, jak toto některé školy zahrnuly do svých školských vzdělávacích programů. Po obecném úvodu, co je nebo by mělo být obsahem sexuální výchovy na základních školách, se zaměřím na některá specifika sexuální výchovy dětí s mentálním postižením. Také podrobněji představím učebnice sexuální výchovy pro děti s mentálním postižením doporučené ministerstvem školství jako učební materiál. Poté shrnu jednotlivé principy, jimiž by se měla sexuální výchova řídit. Z předešlého vyvodím význam sexuální výchovy pro jednotlivé aspekty aktuálního i budoucího života dětí s mentálním postižením. Na závěr práce jsem v praktické části zpracovala rozhovory s lidmi s mentálním postižením, kterými bych chtěla dokreslit celou práci a ukázat úroveň jejich vědomostí a postojů z oblasti lidské sexuality a význam, jaký pro ně osobně sexuální výchova má.

Klíčová slova

Mentální postižení, sexuální výchova, rámcový vzdělávací program, školský vzdělávací program, sexuální zneužívání, antikoncepce, právo na sexualitu, zodpovědnost a rodičovství, mezilidské vztahy.

The importance of sexual education for people with intellectual disabilities and its teaching on primary schools

Summary

In my essay I would like to show, what are the general conditions for sexual education for children with intellectual disabilities on primary schools. How is the sexual education laid down in general educational programs and I want to show on examples

how some schools have dealt with it in their scholastic educational programs. After general introduction, what should be the content of sexual education on primary schools, I will focus on some specifics of sexual education for children with intellectual disabilities. In more detail I will give an account of sexual education textbook for children with intellectual disabilities recommended by Ministry of Education. Then I want to summarize the principles of sexual education. From previous content I will deduce the importance of sexual education for particular aspects of current and future life of children with intellectual disabilities. At the conclusion of my essay, in practical section, interviews with people with intellectual disabilities are written down, which should complete the essay and show the level of their knowledge and their attitudes toward human sexuality. It should show the importance of sexual education for themselves as well.

Key Words

Intellectual disability, sexual education, general educational program, scholastic educational program, sex abuse, contraception, right for sexuality, responsibility and parenting, interpersonal relations.

Obsah

1. Cíl práce.....	10
1.1. Zaměření diplomové práce, důvody k napsání.....	10
1.2. Cíl diplomové práce.....	10
2. Úvod.....	12
3. Stupně mentálního postižení v souvislosti s možnostmi působení sexuální výchovy.....	13
4. Podmínky sexuální výchovy na základních školách.....	14
4.1. Zdraví 21.....	14
4.2. Rámcový vzdělávací program.....	14
4.2.1. Středně těžké a těžké mentální postižení.....	15
4.2.2. Lehké mentální postižení.....	17
4.3. Školský vzdělávací program.....	18
4.3.1. Základní škola praktická Teplá.....	18
4.3.2. Základní škola praktická a speciální Šaldova 6, Litoměřice.....	19
4.3.3. Základní škola praktická – Jedličkův ústav a školy.....	19
4.3.4. Základní škola praktická, Vinohradská 54, Praha 2.....	20
4.3.5. Základní škola speciální Jihlava.....	20
4.3.6. Konkrétní podoba výuky sexuální výchovy na Základní škole speciální Jihlava.....	21
4.3.7. Integrace dětí s mentálním postižením do běžných ZŠ.....	22
4.4. Osobnost učitele.....	22
5. Co vše je obsahem sexuální výchovy, jaká témata má zahrnovat.....	24
5.1. Uspořádání obsahu.....	24
5.2. Obsah – oblasti informací.....	24
6. Specifika sexuální výchovy u dětí s mentálním postižením.....	26
6.1. Specifika obsahu podle stupně mentálního postižení.....	26
6.2. Zaměření na praktické poznatky a realitu.....	26
6.3. Problém zobecňování.....	26
6.4. Tělesný a psychický vývoj.....	27
6.5. Orientace v mezilidských vztazích.....	28
6.6. Zlepšení komunikace – získání pojmosloví.....	28
6.7. Vytváření životních cílů.....	28

6.8. Prevence negativních jevů.....	29
6.9. Spolupráce s rodinou.....	29
7. Učebnice sexuální výchovy.....	31
7.1. Konečně to chápu.....	31
7.2. Učíme se pro život.....	32
8. Principy sexuální výchovy.....	34
9. Význam sexuální výchovy.....	37
9.1. Uznání práv dětí s mentálním postižením na informace.....	37
9.2. Sexuální výchova jako prevence pohlavního zneužívání.....	37
9.3. Prevence komerčního sexuálního zneužívání.....	38
9.4. Sexuální výchova a rozvoj mezilidských vztahů.....	38
9.5. Sexuální výchova a seznámení s právy na sexualitu.....	39
9.6. Sexuální výchova a kultivace sexuálních projevů.....	40
9.7. Sexuální výchova a výchova k zodpovědnosti a rodičovství.....	41
9.7.1. Zodpovědnost.....	41
9.7.2. Rodičovství.....	42
9.8. Přijetí sebe sama i s postižením, posílení sebevědomí.....	42
10. Rozhovory.....	43
10.1. Úvod k rozhovorům – způsob vedení rozhovorů.....	43
10.2. Rozhovor s Bárou, 15 let.....	43
10.2.1. Rozbor rozhovoru.....	45
10.3. Rozhovor s Honzou, 18 let.....	46
10.3.1. Rozbor rozhovoru.....	47
10.4. Rozhovor s Františkem, 24 let.....	48
10.4.1. Rozbor rozhovoru.....	49
10.5. Rozhovor s Vojtou, 28 let.....	50
10.5.1. Rozbor rozhovoru.....	51
10.6. Rozhovor s Jakubem, 25 let.....	51
10.6.1. Rozbor rozhovoru.....	53
10.7. Rozhovor s Michaelou, 17 let.....	54
10.7.1. Rozbor rozhovoru.....	55
10.8. Rozhovor s Filipem, 18 let.....	55
10.8.1. Rozbor rozhovoru.....	56
10.9. Shrnutí rozhovorů.....	57

11. Závěr	58
12. Seznam použité literatury	59

1. Cíl práce

1.1. Zaměření bakalářské práce, důvody k napsání

Má bakalářská práce se bude zabývat tématem sexuální výchovy, a to sexuální výchovy lidí s postižením. Nechci se zaměřovat na sexuální výchovu probíhající v rodinách, ale na tu, která probíhá nebo by alespoň měla probíhat v různých školských zařízeních, kam jsou děti s postižením umísťovány. I když by samozřejmě tato výchova měla v ideálním případě probíhat na bázi spolupráce s rodinou, dotknu se tématu sexuální výchovy v rodině jen okrajově.

Důvodem, proč jsem se rozhodla pro toto téma, byl můj pocit, že se mu stále nevěnuje dostatečná pozornost. Nabyla jsem dojmu, že sexuální výchova je ve školách probírána spíše okrajově, v rámci jiných předmětů, pedagogové si nejsou jisti, jakým způsobem ji učit, že nemají vhodné materiály, z nichž by čerpali pro své přednášky. Rozhodla jsem se tedy, že se pokusím do této problematiky proniknout hlouběji.

Ještě jedna věc mne přiměla k tomu, abych napsala práci zabývající se vysvětlením, v čem vidím význam výuky sexuální výchovy ve školách pro děti s postižením. Setkala jsem se s názorem, že sexuální výchova je pro tyto děti naprosto zbytečná, když by bylo lepší nechat lidi s postižením sterilizovat, aby se zbytečně nerozmnožovali. Toto jsem vyslechla od nejmenované speciální pedagožky, u níž jsem hledala radu k bakalářské práci. To mne přivedlo ke zjištění, že ani někteří specialisté pracující v oboru v podstatě nevědí, co je obsahem sexuální výchovy (vidí v ní pouze snad jakousi výuku sexuálních praktik, něco nepatřičného), ve své práci s dětmi s postižením ji zcela opomíjejí, nehledě na, pro mne nepřijatelné, stanovisko ohledně popření práv na prožívání sexuality, které zřejmě není tak úplně ojedinělé.

1.2. Cíl bakalářské práce

Jako cíl své bakalářské práce jsem si položila otázku, zda má význam a v čem spočívá význam sexuální výchovy u dětí a dospělých lidí s postižením. Ve svém okolí se totiž můžeme setkat s názorem, že lidé s postižením nemají právo na sexuální život, partnerské vztahy a už vůbec ne na rodičovství, proto je pro ně sexuální výchova

zbytečná a jejich sexuální potřeby by se měly spíše tlumit, pokud dokonce ne zcela zakázat.

Chtěla bych také ukázat, že sexualita hraje nezanedbatelnou roli i v životě lidí s postižením a že má smysl a veliký význam ji přiměřeně kultivovat a mluvit o ní už jen proto, že je přirozená každému člověku a její potlačování není řešením ani prevencí problémů v sexuálním životě, které dle mého názoru ohrožují lidi s postižením v daleko větší míře, než lidi bez postižení.

Jak jsem předeslala, sexuální výchově lidí s postižením příkládám veliký význam, což hodlám v následujícím textu dále rozvíjet. Zajímalo mne také tedy, jakým způsobem se speciální pedagogové, mohou v této oblasti vzdělávat, získávat potřebné informace, aby měli z čeho čerpat při svém výchovném působení. Z toho plyne ještě jedna otázka, a to, do jaké míry se tito pedagogičtí pracovníci sexuální výchovou skutečně zabývají. Od záměru zjistit tyto informace jsem musela bohužel upustit, protože se mi jich nepodařilo získat dostatečné množství, abych z nich mohla vyvodit obecnější závěr. Učitelé, kteří by se měli na své škole sexuální výchovou zabývat, a od nichž jsem se snažila tyto informace získat, mi je totiž nebyli ochotni poskytnout. Ať už to bylo z jakéhokoli důvodu. Rozhodla jsem se poté vycházet více z teorie, z materiálů, které jsou k dispozici a také z toho, co jsem se dozvěděla od samotných lidí s mentálním postižením, což jsem zpracovala v praktické části této práce.

2. Úvod

Se sexuálními potřebami se rodíme všichni nehledě na to, zda se jedná o člověka s postižením nebo bez postižení. Tyto potřeby prožívá každý rozdílně, u každého člověka jsou jinak intenzivní, různou intenzitou sexuálních potřeb zažívá člověk i v průběhu svého života. Přestože neexistuje žádný přímý vztah mezi postižením, inteligencí a sexualitou, je zřejmé, že intelektově znevýhodnění lidé se ve vlastních sexuálních pocitech orientují hůře a potřebují speciální podporu. Kromě podpory ze strany rodiny je podle mého názoru v tomto ohledu zapotřebí také podpory ze strany školy, v níž člověk s mentálním postižením získává své vědomosti a která působí i na všestranný rozvoj jeho osobnosti. Samozřejmě má mít na sexuální výchovu dítěte hlavní vliv jeho rodina, tam má být těžiště této výchovy. Proto by byla ideální spolupráce školy s rodiči a společný postup při výběru témat a volbě metod výuky. Pokud toto není možné, měli by být rodiče alespoň informováni o průběhu sexuální výchovy, aby jim byla ponechána možnost kontroly vedení jejich dětí.

3. Stupně mentálního postižení v souvislosti s možnostmi působení sexuální výchovy

Sexuální výchova by měla vycházet z předpokladu, že lidé s postižením (záleží na jejich stupni postižení), jsou sociálně – sexuálně schopní a mají stejné potřeby jako lidé nepostižení.

Lidé s lehkým mentálním postižením jsou schopni adaptivního chování a sexuálního vyjádření. Jsou schopni naučit se adaptivní sexuální dovednosti v souladu s normami společnosti. Jsou schopni osvojit si vhodné sexuální interakce, pokud se jim dostane sexuální osvěty a poradenství. Lidé se středně těžkým mentálním postižením jsou ve svém sociálním a sexuálním chování ovlivnitelní odměnou a oceněním, pokud jde o přiměřenost či nepřiměřenost chování. Jsou velmi zranitelní a neschopni se rychle a správně rozhodnout. Lidé s těžkou mentální retardací nedokážou sami bez pomoci přizpůsobit svoje sexuální chování společenským normám. Někdy mohou s nelibostí reagovat na kontrolu. Lidé s hlubokou mentální retardací mají adaptivní chování na velmi nízké úrovni. Nejsou schopni předvídat následky doteků a sexuálního chování. (Regional Residential Services Society, 1998, in Štěrbová 2006).

Ve své bakalářské práci bych se chtěla zaměřit především na význam sexuální výchovy u dětí s lehkým a středně těžkým mentálním postižením. U těchto dvou skupin dětí je totiž možno lépe ukázat význam její výuky na základních školách, na které docházejí.

4. Podmínky sexuální výchovy na základních školách

4.1. Zdraví 21

Dne 30. října 2002 bylo přijato usnesení vlády České republiky č. 1046. Jedná se o dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR – Zdraví pro všechny v 21. století. Tento program byl rozpracován na MŠMT pro potřeby škol a zabývá se problematikou sexuální výchovy, předsudky vůči sexuálním minoritám, prevencí sexuálního zneužívání, předčasného otěhotnění, apod. Například cíl programu s názvem „Zdraví mladých“ usiluje o vytvoření podmínek, aby do roku 2020 byli mladí lidé zdravější a schopnější plnit svoji roli ve společnosti.

„Dětství a dospívání jsou důležitými etapami lidského života, v nichž každý prochází významným tělesným a duševním vývojem, získává sociální a zdravotní návyky, které si uchovává po celý život. Zdravý vývoj mladých lidí je úzce podmíněn dobrým rodinným zázemím a dalšími sociálními vztahy mimo rodinu. Mladé lidi ohrožuje celá řada zdravotních rizik typických pro toto životní období, např. drogy, tabák, alkohol, touha po sexuálních zkušenostech.“ (Zdraví 21)

Toto je realizováno v rámci vzdělávací oblasti Výchova ke zdraví obsažené v rámcovém vzdělávacím programu.

4.2. Rámcový vzdělávací program

Otázku, do jaké míry a v jakém rozsahu má být sexuální výchova zahrnuta do školních osnov, stanovuje pro všechny školy rámcový vzdělávací program, přesněji řečeno to, co z něj lze vyvodit tam, kde je program hodně obecný. Rámcový program je pro všechny školy závazný a jasně definuje okruhy učiva, které musí být žákům předloženy.

4.2.1. Středně těžké a těžké mentální postižení

Mezi základní cíle vzdělávání, které si bere Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání základní škola speciální (dále jen RVP ZŠS) za své, mimo jiné patří:

„Připravovat žáky k tomu, aby si uvědomovali svá práva a naplňovali své povinnosti. Rozvíjet u žáků schopnost vyjádřit své požadavky a potřeby, podporovat rozvoj jejich samostatnosti.

Vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city, vhodné projevy v chování, jednání, prožívání životních situací; rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, k okolnímu prostředí i k přírodě. Zajišťovat žákům dostatek příležitostí k získávání zkušeností v činnostech, které je uspokojují a přinášejí jim radost, umožnit jim podílet se na jednoduchých sociálních aktivitách.

Učit žáky chránit vlastní zdraví i zdraví jiných. Vytvářet a upevňovat poznatky a dovednosti v péči o zdraví, v oblasti osobního bezpečí a při ochraně před možným sexuálním zneužíváním, vést je k pozitivnímu myšlení, k osvojení režimu podporujícího zdraví.

Vést žáky k ohleduplnosti k jiným lidem a učit je žít společně s ostatními lidmi. Poskytovat dostatek příležitostí k získání zkušeností s jinými lidmi a vést je k poznání a toleranci k odlišnostem různých skupin ve společnosti.“ (viz. RVP ZŠS str. 12)

Pro vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením jsou v RVP ZŠS stanoveny vzdělávací oblasti, kde každá má stanoveny cílové zaměření vzdělávací oblasti, vzdělávací obsah, očekávané výstupy vyjadřující záměr pedagogického působení a učivo, jež je prostředkem k dosažení očekávaných výstupů.

Výuce sexuální výchovy se podle mého názoru otevírá prostor v následujících vzdělávacích oblastech: Člověk a jeho svět, Člověk a společnost, Člověk a příroda a Člověk a zdraví. Očekávané výstupy z těchto oblastí jsou dány spíše aproximativně, předpokládá se, že každý žák dosáhne výsledků odpovídajících jeho individuálním

možnostem a schopnostem. Závazným se proto učivo stává až na úrovni školských vzdělávacích programů jednotlivých škol.

Oblast **Člověk a jeho svět** je určena pro 1. stupeň základních škol a obsahuje učivo zabývající se mezilidskými vztahy, nebezpečím ohrožení sociálně patologickými jevy a jejich prevencí, protiprávním jednáním a jeho postihy (šikana, týrání, zneužívání), lidské tělo a jeho části, péče o zdraví a osobní hygiena, sdělení a popis zdravotních potíží, ochrana sebe a svého těla před obtěžováním a zneužíváním, preventivní chování.

Oblast **Člověk a společnost** navazuje na téma předchozí a je určena pro 2. stupeň základních škol. Rozvíjí žáky po mravní stránce, pomáhá jim orientovat se v mezilidských vztazích, formuje sociální dovednost a postoje, formuje osobnosti žáků po citové stránce, pomáhá jim nalézt jejich roli ve společnosti.

V oblasti **Člověk a zdraví**, která se vyučuje napříč všemi ročníky základní školy, je učivo zaměřené na výchovu ke zdraví a obsahuje následující body:

- „vztahy ve dvojici, kamarádství, přátelství, láska, partnerské vztahy, manželství a rodičovství
- vztahy a soužití v prostředí rodiny, školy, vrstevnické skupiny
- dětství, puberta, dospívání; tělesné změny
- sexuální dospívání, prevence rizikového sexuálního chování; antikoncepce, těhotenství
- výživa a zdraví, zásady zdravého stravování; vliv životních podmínek a způsobu stravování na zdraví; specifické druhy výživy
- tělesná hygiena, zásady osobní a intimní hygieny; otužování; význam pohybu pro zdraví
- režim dne
- ochrana před přenosnými i nepřenosiými chorobami, chronickým onemocněním a úrazy, bezpečné způsoby chování (nemoci přenosné pohlavním stykem, HIV/AIDS, hepatitidy); preventivní a lékařská péče; chování v situacích úrazu a život ohrožujících stavů (úrazy v domácnosti, při sportu, na pracovišti, v dopravě)

- relaxační techniky
- civilizační choroby, zdravotní rizika; preventivní a lékařská péče
- zdravotní a sociální rizika zneužívání návykových látek
- skryté formy a stupně individuálního násilí a zneužívání, sexuální kriminalita; šikana a jiné projevy násilí; formy sexuálního zneužívání dětí; komunikace se službami odborné pomoci – praktické dovednosti
- bezpečné chování, komunikace s vrstevníky a neznámými lidmi
- dodržování pravidel bezpečnosti a ochrany zdraví, bezpečné prostředí ve škole; ochrana zdraví při různých činnostech, ochrana člověka za mimořádných událostí“ (viz. RVP ZŠS str. 45)

Shora uvedené body pokrývají značnou část témat, jimiž se sexuální výchova zabývá, a jsou tu definována nejjasněji. Ovšem, jak již bylo řečeno, RVP ZŠS dává prostor školám, aby si ve svém ŠVP témata upravily tak, aby co nejlépe odpovídala individuálním možnostem jejich žáků.

Dále existují **Průřezová témata**, z nichž si škola vybírá nejméně tři, která zakomponuje do svého ŠVP. Témata procházejí napříč vzdělávacími oblastmi a propojují jednotlivé vzdělávací obsahy. Z výběru témat podle mne největší prostor pro sexuální výchovu může dávat Osobnostní a sociální výchova.

Do rámcového programu, který je všem školám společný pak jednotlivé školy zasazují své školské vzdělávací programy, které podrobněji rozpracovávají dané stanovené okruhy učiva. Tady pak už záleží na kolektivu pedagogů a vedení školy, jakým způsobem rámcový program naplní, nemluvě o osobnosti učitele, který realizuje výchovu v praxi.

4.2.2. Lehké mentální postižení

Základní vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením upravuje v ČR Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. I v tomto dokumentu se sexuální výchovou

zabývá zejména vzdělávací oblast s názvem Člověk a zdraví. Tady ovšem ve výčtu učiva figurují také základy péče o dítě, které v předchozím dokumentu chybí.

4.3. Školský vzdělávací program

Školy měly díky tvorbě školských vzdělávacích programů příležitost monitorovat a analyzovat stávající situaci, aby jimi vytvořený program co nejlépe odpovídal realitě v daném vzdělávacím zařízení. Byla to pro ně zároveň příležitost pro odbourání nedostatků, které při práci na školském vzdělávacím programu mohly vyplout na hladinu.

Příklady ze ŠVP:

4.3.1. Základní škola praktická Teplá

Dle svého ŠVP se tato škola pro děti s mentálním postižením snaží vybudovat tyto klíčové kompetence, které by se daly zařadit do oblasti sexuální výchovy:

- vedení třídních kolektivů ke společnému řešení vztahových problémů
- otevřeností a atmosférou vzájemné důvěry je žákům vytvářen prostor pro sdělování vlastních problémů
- žáci jsou vedeni k zaujímání vlastních postojů při řešení konkrétních problémů
- vedení žáků k rozpoznání a předcházení nebezpečí a k zafixování si správného jednání v případě vlastního ohrožení
- vedení žáků k vhodné komunikaci s lidmi v jejich okolí, netoleruje se agresivní, hrubé, vulgární či jinak nezdvořilé projevy chování
- žáci se učí argumentovat a obhajovat vhodnou formou svůj názor
- podpora přátelských vztahů mezi dětmi
- podpora důvěry žáků ve vlastní schopnosti a schopnosti sebehodnocení
- pomoc žákům orientovat se ve složitých osobních či rodinných situacích
- posilováním sebeúcty a základního právního povědomí se škola snaží eliminovat možnosti psychického i fyzického týrání ve škole i v rodině
- žáci jsou vedeni k sebeúctě a k úctě k druhým

- na modelových i praktických ukázkách se žáci učí rozpoznávat a vyhodnocovat pozitivní a negativní projevy chování
- žáci jsou vedeni k pochopení významu zdraví pro plnohodnotný život a k dodržování zdravého životního stylu

(http://www.zsptepila.wbs.cz/Skolni_vzdelavaci_program.html)

4.3.2. Základní škola praktická a speciální Šaldova 6, Litoměřice

Jedním z hlavních cílů Základní školy praktické Šaldova 6 pro žáky s lehkým mentálním postižením, je vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací, rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, svému prostředí i k přírodě. Jednotlivé body tohoto cíle jsou následující:

- chápání bohatství a složitosti citového života, rozvíjet citovou otevřenost vůči podnětům z prostředí, ve kterém žijí
- orientace ve vlastním citovém životě a v citových vztazích
- s pomocí dospělých řešit své citové vztahy
- učit otevřeně a kultivovaně projevovat své city
- učit ohleduplnému a citlivému vztahu k lidem, k přírodě a ke kulturním a etickým hodnotám
- vést k uvědomění citové nevyzrálости v období dospívání

<http://www.zssaldova.cz/svp.htm>

4.3.3. Základní škola praktická – Jedličkův ústav a školy

Vyučuje se podle vzdělávacího programu 22980/97-22 Zvláštní škola a podle školního vzdělávacího programu „Společně proti bariérám“ zpracovaného podle RVP ZV- LMP. Ve třídách základní školy praktické jsou integrováni i žáci ze základní školy speciální. Mezi některé body školního vzdělávacího programu, který usiluje o přípravu žáků na běžný život a minimalizaci možných omezení, patří např.:

- snažíme se o všestranný rozvoj osobnosti každého žáka a zpřístupnění vzdělání v co nejvyšší dosažitelné míře, např. sestavením individuálního studijního plánu
- stanovujeme pro každého žáka individuální výchovné a vzdělávací cíle

- chceme žáky učit takové znalosti a dovednosti, které pro ně budou dobře uplatnitelné v běžném životě, to znamená zaměřit se na sebeobslužné činnosti, orientaci v praktických záležitostech každodenního života, aj.

<http://www.rvp.cz/soubor/00516-10.pdf>

4.3.4. Základní škola praktická, Vinohradská 54, Praha 2

V rámci osobnostní a sociální výchovy, která je průřezovým tématem na této škole, se žáci učí například v rámci sebepoznání a sebepojetí poznat, jaké poskytují o sobě informace, jak se promítá mé já v chování, jaký je můj vztah k sobě samému, učí se zdravému a vyrovnanému sebepojetí. Učí se o svém těle a psychice, o vlastních vztazích k jiným lidem.

V rámci psychohygieny získávají žáci dovednosti pro pozitivní naladění mysli a dobrý vztah k sobě samému, dovednosti pro předcházení stresů v mezilidských vztazích, dovednosti zvládnání stresových situací.

Co se týče předávání hodnot a postojů, vytváří se povědomí o kvalitách člověka o jeho odpovědnosti a respektování druhých, žáci se učí dovednosti v rozhodování v eticky problematických situacích všedního dne.

<http://vinohradska.praha.indos.cz/>

4.3.5. Základní škola speciální Jihlava

Ve školním roce 2008/2009 probíhá výuka na této základní škole speciální podle Školního vzdělávacího programu „Škola dobrého startu“. Tento program si klade za cíl, aby si žáci osvojili základní vědomosti, dovednosti a návyky, díky nimž budou schopni orientovat se v okolním světě a zapojit se do společenského života. Výstupem by měly být odpovídající klíčové sociální kompetence každého dítěte, s jejichž pomocí bude dítě moci žít a pracovat s ostatními, navazovat vzájemné vztahy, přizpůsobovat se změnám, chápat souvislosti a uplatnit své schopnosti.

V současné době na škole probíhá Minimální preventivní program zaměřený na prevenci sociálně patologických jevů, nácvik sociálních dovedností a využití prožitkových programů s cílem zlepšit sociální klima ve třídách.

<http://www.pomskola.cz/soubory/plan0809.pdf>

4.3.6. Konkrétní podoba výuky sexuální výchovy na Základní škole speciální Jihlava

Na této škole probíhá sexuální výchova od roku 2005 na základě potřeby jak samotných pedagogů řešit s žáky otázky dospívání, tak i rodičů těchto žáků. Výuka u dětí se středně těžkým mentálním postižením je vedena skupinově, u dětí s těžkým postižením spíše individuálně. K výuce si škola pravidelně zve externího specialistu, který se žákům věnuje spolu s pedagogy, na které jsou děti zvyklé. Díky tomu se žáci cítí bezpečně a zároveň si uvědomují, že se budou řešit témata z problematiky sexuální výchovy a lépe se na ně soustředí. Sexuální výchova je ale zároveň zakomponována i do dalších předmětů, takže je probírána v různých souvislostech a žáci mají možnost řešit různé otázky kdykoli to potřebují. Také rodiče jsou přesně informováni, jakým způsobem výuka probíhá a mohou ovlivňovat její průběh svými připomínkami.

Za významnou metodu považují dramatizaci, hraní rolí, kterou používají zejména pro nácvik asertivního chování v případě sexuálního obtěžování. Důležitými principy je názornost, postupnost a principy mravní výchovy. Používají zde celou řadu pomůcek – počítače, interaktivní tabuli, pracovní listy, obrázky, audio a video nahrávky, odkazy na webové stránky, reálné hygienické potřeby a panenku Aju a panáčka Páju. Na těchto figurínách mohou děti ukázat a popsat různé části těla, kde se jich může nebo nemůže dotýkat cizí osoba, také vyjádřit, co dělají lidé vyjadřující určité emoce, apod. Je tu snaha o to, aby se děti zapojovaly aktivně do výuky a tím ji spoluvytvářely.

Témata, která se s žáky probírají se snaží co nejvíce přiblížit jejich realitě. Od probírání rodinných vztahů a mezilidských vztahů vůbec se postupuje k pochopení rozdílností mezi lidmi, dále se s dětmi zabývají doteky, tedy tím, co je a není příjemné a dále s dětmi nacvičují nejrůznější techniky v rámci prevence sexuálního zneužití. Dále

se zaměřují na lidské tělo, rozdíly v pohlaví a pohlavní znaky a na uvědomění si vlastní identity. Navazujícími tématy je intimní hygiena, antikoncepce, pohlavně přenosné nemoci, vývoj člověka se zaměřením na vznik plodu, období dospívání s jeho typickými projevy, manželství a partnerský život např. v chráněném bydlení. (Křivánek 2009)

4.3.7. Integrace dětí s mentálním postižením do běžných ZŠ

Současným trendem je integrace dětí se zdravotním postižením do běžných základních škol s tím, že mají v případě potřeby k ruce asistenta. Tam dítě postupuje podle vzdělávacího programu školy, kam dochází. Má ovšem vypracovaný individuální vzdělávací plán, který vzniká ve spolupráci pedagoga s rodiči a odborníky, v jejichž péči se dítě nachází. Tam ovšem spíše, než o obsah učiva jde o úpravu formy, jakou je dítěti předáváno, takže dítě postupuje podle školského vzdělávacího programu té které základní školy.

4.4. Osobnost učitele

Jak bylo řečeno, konkrétní naplnění rámcového vzdělávacího programu, tj. tvorba školského vzdělávacího programu je záležitostí celého pedagogického sboru. Osobnost učitele tedy hraje roli již při vytváření koncepce sexuální výchovy.

Učitel jako osobnost by měl být vybaven určitými vlastnostmi a dovednostmi. Jakýkoliv člověk, ať má sebelepší vzdělání, nemusí mít dostatek předpokladů a vlastností k tomu, aby byl dobrým učitelem, u sexuální výchovy to platí o to více. Od učitele sexuální výchovy se vyžaduje kromě jiného také otevřenost nezbytná pro probírání citlivějších témat a vytvoření příznivé atmosféry ve třídě. Vzhledem k tomu, že v sexuální výchově jde z velké části o budování postojů, měl by učitel svou osobností být vhodným vzorem pro žáky. Jelikož je pro tento předmět důležitá vzájemná důvěra učitele, žáků, ale také jejich rodičů, mělo by jít o učitele, který si ji svým chováním, povahovými vlastnostmi a pedagogickými dovednostmi dokáže vybudovat. (Täubner, str. 13)

Podle Augustýna (1998) je základní podmínkou pro člověka, který vyučuje sexuální výchovu, „průzračnost ohledně sexuálních záležitostí a osobní zodpovědnost“ (str. 47) Tím má na mysli určitou vnitřní svobodu vůči otázkám sexuality, schopnost hovořit otevřeně a svobodně o lidské sexualitě a také schopnost vycítit citlivost dětí. Měl by mít zralý vztah k sexualitě, aby neřešil, třeba i nevědomě, při výuce své osobní problémy v této oblasti.

5. Co vše je obsahem sexuální výchovy, jaká témata má zahrnovat

5.1. Uspořádání obsahu

Täubner (1997) mluví o spirálovité koncepci obsahu sexuální výchovy, tzn. že jednotlivá témata se opakují a rozvíjejí znovu vždy na hlubší úrovni přizpůsobená věku dětí. Zároveň by měl být obsah uspořádán aktuálně v blocích podle schopností a dosavadních znalostí žáků. Učivo může korespondovat se vzniklou situací ve třídě apod., záleží pak na učiteli a jeho posouzení, které obsahy jsou pro třídu v danou chvíli nejvhodnější.

Täubner dělí primárně obsah sexuální výchovy do tří základních oblastí vzájemně propojených. Jsou jimi oblast informativně poznávací, tedy kognitivní, dále oblast emotivně postoje a nakonec oblast dovedností, návyků a chování. Všechny tyto složky by měly být v sexuální výchově zastoupeny. Zejména u dětí s mentálním postižením nelze výuku vést pouze informativní formou, některé poznatky je třeba v dětech přeměnit v návyky a dovednosti a už ze samotné citlivé povahy sexuální výchovy vyplývá, že by měla být doprovázena předáváním a vytvářením určitých postojů, které by měly zaručit vhodné a správné použití získaných informací a dovedností.

„Základní smysl celé sexuální výchovy není jen ve zprostředkování určitého množství informací daných osnovami, ale především ve výchově dovedností, návyků a chování, které jsou založeny na těchto informacích.“ (Täubner, str. 8)

5.2. Obsah – oblasti informací

Mnoho učitelů začíná sexuální výchovu tím, že řeknou dětem, jak se vyhnout těhotenství nebo jaké je riziko přenosu pohlavních nemocí přenášených sexuálním stykem, případně dětem předloží obrázky pohlavních orgánů s úlevou, že mají výuku tohoto, pro ně mnohdy nepříjemného, předmětu zdárně za sebou. Sexuální výchova vedená v takovémto duchu, není asi příliš příjemná ani žákům samotným. Učitelé totiž často zapomínají na podstatnou věc, a to, že sexualita začíná pocity a nelze ji od nich odtrnout. Stejně tak sexuální výchova by měla být vedena komplexně a kontinuálně tak, aby dětem usnadnila orientovat se a porozumět vlastním pocitům spojeným se

sexualitou. Tím spíše, že děti s mentálním postižením mají často nezřetelnou percepci sebe sama a není pro ně snadné zorientovat se ve vlastních emocích.

Sexuální výchova by měla být pojímána jako bio-psycho-sociální kategorie. V souladu s vývojovými předpoklady, poznávacími možnostmi a postupně získávanými zkušenostmi žáků z každodenního života směřuje výuka v této oblasti k tomu, aby si žáci osvojili a kultivovali odpovědné chování, rozhodování a komunikaci v situacích souvisejících s aktivním zdravím, partnerskými vztahy, rodinným životem a rodičovstvím a aby jejich vstup do dospělosti byl provázen odpovědným přístupem ke zdraví a založení rodiny.

Podle Šulové (1995) se dá rozdělit obsah sexuální výchovy do tří základních oblastí, z nichž každá je vhodná pro určitou věkovou úroveň dítěte. Zároveň se témata vracejí a opakují, a to vždy rozšířená o další rozměr či poznatek aktuálně k vyspělosti žáků.

Sexuální výchovu by měla otevírat taková témata, která dají dítěti nahlédnout na sexuální vztah jako na jednu z podob vztahů mezi lidmi. Dítě se učí vnímat sexualitu jako součást intimního vztahu mezi dvěma jedinci, kde je kladen důraz především na kvalitu tohoto vztahu. Děti si postupně mohou ujasnit postavení mezi těmi nejbližšími lidmi, jimiž je jejich rodina, ale i rodina všeobecně, která má určitou strukturu, její členové plní určité role a jsou navzájem provázáni vztahy – partnerskými, rodičovskými, sourozeneckými, atd. Důraz je tedy celkově kladen na emotivní a etickou stránku lidské sexuality.

Témata z oblasti biologicko-hygienické poskytují kromě poučení o sexualitě z biologického hlediska také informace o rozmnožování, antikoncepci a ochranou pohlavně přenosných chorob, procesu dospívání, hygienických návycích apod.

Další oblastí sexuální výchovy je prevence sexuálního zneužívání dětí. Jde o soubor vědomostí a také dovedností chránících před sexuálním zneužitím pomocí poučení a vybudování vztahu k vlastnímu tělu. Dítě by mělo být schopno rozeznat úmysl sexuálního agresora a správně na něj zareagovat.

6. Specifika sexuální výchovy u dětí s mentálním postižením

6.1. Specifika obsahu podle stupně mentálního postižení

Podle Bazalové (2009) se dá říci, že u každého stupně mentálního postižení se vyskytují určité specifické problémy. Co do obsahu by se tedy podle ní měla sexuální výchova zaměřovat především na problematická témata vztahující se k určitému stupni postižení.

U lidí s lehkým mentálním postižením se často vyskytují problémy s promiskuitou, prostitucí, s tím spojenými pohlavními chorobami a sexuálním zneužíváním. Proto by sexuální výchova měla být směřována zejména k tématům antikoncepce, informacím o pohlavních chorobách či na podporu udržení vztahu. U lidí se středně těžkým mentálním postižením je to dle Bazalové podobné s tím, že tam je potřeba zaměřit se v sexuální výchově ještě na informace o masturbaci (vhodné prostředí, pomůcky a způsoby provedení), o tělesné hygieně a rozpoznání sexuálního zneužívání.

6.2. Zaměření na praktické poznatky a realitu

U dětí s mentálním postižením není vhodné používat schematické nákresy a příliš teoretické poznatky. Potřebují si poznatky zafixovat jinými formami – nácvik, plastické modely, atd. Pro děti s mentálním postižením bude také obtížnější porozumět abstraktním pojmům. Výuka má být konkrétní, srozumitelná a jednoznačná, neměla by využívat náznaky a mnohoznačné pojmy. Na druhé straně by ale měla být co nejúplnější a nejkvalitnější, neochuzená o základní poznatky, neboť děti mají, i přes své postižení, právo dozvědět se maximum informací.

6.3. Problém zobecňování

Pro děti s mentálním postižením není samozřejmostí dokázat si vždy zobecnit konkrétní poznatek, proto by se měla předávaná informace zasazovat do reálného života. Není jim vždy jasné, že co platí pro jednu situaci, vztahuje se i na jinou,

podobnou. Proto by měla být výuka sexuální výchovy přizpůsobena i tomuto faktu a zahrnovat co nejpestřejší a nejširší škálu příkladů. To samo o sobě již ovšem předpokládá časovou náročnost výuky nemluvě o trpělivosti pedagoga a zapojení žáků do výuky při zodpovídání rozličných otázek i nácviku chování či hraní her.

To platí i obráceně, není samozřejmostí dokázat převést obecnou informaci na konkrétní situaci. „Nepsané zákony každodenní komunikace se lidé celý život učí spíše nevědomě, a pokud jsou vědomě něčemu vyučováni, tak spíše kdy co nedělat. Není to složité, pokud umíme zobecňovat.“ (Svatoš 2004) Takto se člověk snadno naučí, kdy může někoho obejmout nebo v jaké situaci někoho pohládit. Děti s postižením se často musí učit proč a v jaké situaci lze udělat výjimku, což samozřejmě vyžaduje obrovskou trpělivost a mnoho času.

6.4. Tělesný a psychický vývoj

U dětí s mentálním postižením vzniká často společenský problém s předčasnou pubertou, kdy vzniká disproporce mezi tělesným a psychickým vývojem. Biologické pochody se rozeběhnou dříve, než se psychika dítěte připraví na pudové podněty. Ani společnost není na zvládnání těchto změn u dítěte připravena. Tento rozpor mezi pohlavní zralostí a mentální a sociální nezralostí je obzvláště výrazný u lidí s mentálním postižením. (Mellan 2004)

Jedním z momentů, kde by sexuální výchova dětí s mentálním postižením neměla být odlišná od výchovy dětí bez postižení, je tedy otázka, kdy řešit témata dospívání, puberty a tělesného vývoje a změn, které souvisí s tímto životním obdobím. I když jednou ze základních charakteristik dětí s mentálním postižením je opožděný psychický vývoj, nemusí to znamenat, že by byl vždy opožděn i vývoj fyzický. Spíše v období puberty narůstá disproporce mezi duševním a tělesným vývojem. Při volbě témat je třeba brát v úvahu chronologický věk dětí, je ovšem nutné přizpůsobit formu předávání informací jejich věku psychickému. Ještě před tím, než děti zaskočí puberta, měly by o ní mít povědomí. V pubertě lze pak předchozí informace více rozvíjet a navázat na ně bez toho, aby byly děti zaskočeny změnami, které na sobě mohou pozorovat.

Tím, že tělesný vývoj dětí s mentálním postižením probíhá, až na výjimky, stejně, jako vývoj dětí bez postižení, mohou se děti s postižením v tomto ohledu vyrovnat svým vrstevníkům a tím snížit pocit vyloučení či nedostačivosti. Znalost tělesného vývoje, který je společný všem dětem v určitém věku, ať již s postižením nebo bez něj, vede k určitému zvyšování sebevědomí. (L. T. Maurerová in Svatoš 2004)

6.5. Orientace v mezilidských vztazích

U dětí s mentálním postižením dochází k zaostávání rozumových a následně i některých dalších schopností, což způsobuje jejich obtížnější orientaci při porozumění a navazování sociálních kontaktů. Je tedy úkolem pedagoga, aby otázce mezilidských vztahů věnoval zvýšenou pozornost. Jestliže se děti s mentálním postižením hůře orientují ve vztazích, neznamená to, že by neměly potřebu je prožívat. To platí i pro prožívání vztahů a potřeb sexuálních, i když mohou být tyto sexuální potřeby v některých případech opožděny či nedokonale vyjádřeny. (Mellan 2004)

Ve snaze umožnit dětem lepší orientaci v sociálních vztazích se jistě uplatní výuka formou hry spíše, než prosté předávání informací. Pokud si žáci vyzkouší na vlastní kůži různé situace a naučí se na ně reagovat, porozumí tak mnohem lépe dané problematice.

6.6. Zlepšení komunikace – získání pojmosloví

Sexuální výchova nabízí dětem pojmy pro správné označení různých částí těla. Když se děti naučí tyto pojmy správně používat, umožní jim to získávání dalších poznatků operujících s těmito pojmy. Dále se zvýší jejich zájem o vlastní zdraví, získají lepší možnost využití zdravotní péče při schopnosti popsat své tělesné potíže. V neposlední řadě jsou děti schopny hovořit o sexuálním zneužití, pokud mu byly vystaveny, případně mu zabránit.

6.7. Vytváření životních cílů

Děti s mentálním postižením, které si vytvořily určité postoje a návyky v oblasti sexuality a které jsou v tomto smyslu informované, mají lepší možnost a předpoklad

vytvářet si životní cíle a uvažovat o své budoucnosti ve smyslu vlastního zdraví, nalezení partnera či rodičovství. Jsou lépe schopny vytvářet si životní cíle, které jsou reálné a odpovídají jejich možnostem. (L. T. Maurerová in Svatoš 2004) Sexuální výchova by proto měla být zaměřena také na vytváření pozitivního sebepojetí a na poznávání sebe sama.

6.8. Prevence negativních jevů

Pro děti s mentálním postižením není vždy snadné pochopit rozdíl mezi sociálně přijatelným a nepřijatelným chováním, mezi tím, co ještě je a co už není zákonné. (Svatoš 2004) To se týká jak možného zneužití dětí s mentálním postižením ze strany jiné osoby, tak i nepřijatelného chování dětí, později dospělých lidí s mentálním postižením samotných. I z jejich strany může z nedostatku výchovy v této oblasti pocházet sexuální obtěžování či zneužívání druhých lidí.

Mezi negativními jevy může také figurovat masturbace na nevhodných místech a prováděná nevhodným způsobem. Namísto zakazování či bránění v masturbaci, a to platí i pro dospělé osoby s mentálním postižením, by měli být žáci poučeni o zásadách, které by jak předcházely zranění či zavlečení infekce pohlavních orgánů, tak také přenesly sebeukájení do soukromí, tedy do míst, kde nebude tato činnost budit veřejné pohoršení.

Kromě těchto negativních jevů by neměla sexuální výchova opomíjet prevenci sexuálně přenosných chorob, kterými mohou být lidé s mentálním postižením bez patřičných návyků a postojů ohroženi vyšší měrou, než lidé bez postižení. Tady bych se zmínila o tom, že, kromě různých lékařsky ověřených metod prevence přenosu pohlavních chorob, je vhodné zdůraznit dětem také význam vzájemné věrnosti partnerů. Promiskuita, často se objevující u lidí s mentálním postižením, je jistě chováním, kterému by měl pedagog tvorbou vhodných postojů předcházet.

6.9. Spolupráce s rodinou

6.9.1. Bylo by asi bezpředmětné, aby dítě mělo ve škole tu nejkvalitnější a nejlépe koncipovanou sexuální výchovu, jakou si lze představit, bez toho, že by mělo

možnost svou sexualitu projevit či mu bylo v rodině zakazováno a odpíráno to, co mu bylo úsilím pedagoga předáno coby chování přirozené a správné. I proto by měla výuka sexuální výchovy probíhat ve spolupráci s dalšími lidmi, kteří se podílejí na výchově dítěte, neboť by nemělo smysl vyvíjet protichůdné úsilí vyvolávající v dítěti spíš zmatek, než jakékoli žádoucí postoje.

6.9.2. Augustýn (1998) dokonce říká, že sexuální výchova ve škole je pouze jakousi formou pomoci rodičům, nelze ji však chápat jako přenášení osobní zodpovědnosti za sexuální výchovu na školu a učitele. Proto by se rodiče měli vždy zajímat, jakým způsobem ji škola vyučuje a v případě, že tato neprobíhá v souladu s jejich přesvědčením a hodnotami, měli by mít právo do ní zasáhnout.

7. Učebnice sexuální výchovy

7.1. Konečně to chápu

Pro žáky základních škol praktických byla vydána nákladem MŠMT učebnice sexuální výchovy – do českého jazyka přeložená kniha německého autora Jörge Müllera – Konečně to chápu!. Její obsah a forma jsou přizpůsobeny intelektovým schopnostem menších dětí a kniha je tak výborně využitelná i pro děti s mentálním postižením. Názorné a vtipné ilustrace vhodně doplňují text a poutají pozornost k obsaženým tématům. Přestože je kniha určena původně pro děti a jejich rodiče, není primárně učebnicí, může ji stejně dobře využít i učitel pro navození citlivých témat a otázek, aby s nimi dále pracoval. Jazyk knihy je také jednoduchý a srozumitelný. Používají se sice správná pojmenování, není tu ale snaha o přehnanou odbornost. I vulgární pojmy, které mohly děti pochytit, jsou tu uvedeny na pravou míru a vysvětleny.

Je tu kladen důraz na citovou a emocionální stránku sexuality, na vzájemné vztahy chlapců a dívek, na druhé straně se zde velmi otevřeně probírají i otázky sexuality tělesné. To vše s jednoduchostí a přirozeností a se zdůrazněním jisté rozdílnosti každého člověka.

Z učebnice pro žáky plyne, že problémy spojené s dospíváním potkají jednou každého a děti by si díky této knize měly uvědomit, že se jedná o přirozenou věc a že se v tomto ohledu neliší. Jejich obavy, které jejich dospívání doprovázejí, jsou sdílené a nemusejí se ostýchat o nich mluvit. Je tu patrná snaha připravit děti na změny v jejich těle dříve, než nastanou.

Už v úvodu textu je snaha o vyvrácení předsudků spojených s typickou představou o tom, jací jsou obecně chlapci a čím jsou charakterizovány dívky. Každý z nás je individualita a má právo se odlišovat, dokonce je to běžné a naše různorodost by nás neměla nijak překvapovat. Tímto je uvedena a prostoupena celá učebnice, což, podle mne v dětech povzbuzuje sebevědomí a schopnost přijmout sám sebe s klady i nedostatky takového, jaký jsem. Myslím, že toto téma je klíčové zejména u dětí s postižením, které často potřebují v tomto ohledu povzbudit a podpořit.

Po názorném seznámení žáků s mužským a ženským tělem jsou v učebnici věnovány kapitoly dospívání, zejména těm jeho projevům, které budí všeobecně obavy či stud, jako jsou samovolný výron semene, onanie nebo první menstruace. Důkladně se tu řeší otázka správné tělesné péče. Ještě před tím, než je otevřeno téma pohlavního styku, je zde zdůrazněna láska a vzájemný vztah dvou lidí, předcházející jejich intimnímu sblížení jako podmínka pro zahájení sexuálního života. Při této příležitosti se neopomíjí zmínka o homosexualitě a sexuálním zneužívání. Tady je ponechá prostot pedagogovi, aby se ujal hlubšího seznámení žáků s touto problematikou.

Ani kapitola o prvním pohlavním styku není pouhým technickým popisem. Hovoří se tu o strachu a nervozitě, které mohou mlenci poprvé zažívat a o tom, jak je důležité o těchto pocitech i o tom, co je komu příjemné či naopak nepříjemné, spolu mluvit, aby vznikla vzájemná důvěra pro lásku tak potřebná.

Poté, co se děti dozví, jak může žena otěhotnět, navazují kapitoly o tom, co dělat, aby k těhotenství nedošlo, když na něj partneři ještě nejsou připraveni. Nejprve jsou vysvětleny různé mýty a omyly, které mezi lidmi ohledně zabránění početí panují. U výčtu antikoncepčních metod je především velmi podrobně vysvětleno, jakým způsobem a v jakou chvíli je použít, aby byly použity správně a účinně, což nemusí být pro lidi s mentálním postižením samozřejmostí.

Pokud už k nežádoucímu těhotenství dojde, existuje krajní řešení – přerušení těhotenství. Dívky jsou upozorněny na význam pravidelných návštěv gynekologa, ať již kvůli předepsání antikoncepce, nebo léčbě pohlavně přenosných chorob. To samé platí i u chlapců, kteří by měli vědět, že se mohou obrátit na venerologa, pokud není něco v pořádku. U pohlavních chorob je kapitola věnovaná onemocnění AIDS – jak se může přenášet a jak se přenosu bránit.

V závěru knihy je podrobněji popsáno a znázorněno oplodnění vajíčka, vývoj plodu až po porod miminka. Mluví se tu o procesech, k nimž během těhotenství dochází v těle matky a jak se tělo připravuje na porod.

Podle mého názoru tato kniha obsahuje to nejdůležitější, co by se děti ze sexuální výchovy na základní škole měly dozvědět. Určitě je skvěle využitelná pro úvod

do jednotlivých témat, která pak může učitel s dětmi dále rozvíjet podle jejich zájmu či aktuální potřeby.

7.2. Učíme se pro život

Pro žáky základních škol speciálních byla vydána učebnice „Učíme se pro život“. Ta je upravená tak, aby odpovídala schopnostem žáků s těžším mentálním postižením, a obsahuje kapitoly jako: Sexuální vztahy, Vznik nového života, Odpovědnost v sexuálním životě, Nebezpeční pohlavních chorob, aj.

8. Principy sexuální výchovy

Vladimír Täubner ve své publikaci „Metodika sexuální výchovy“ shrnuje principy pro výuku sexuální výchovy přejaté ze zkušeností ze zahraničí, kde má sexuální výchova dlouholetou tradici, upravené pro podmínky našeho kulturně vzdělávacího prostředí.

8.1. Princip spolupráce rodiny a školy (u dětí s mentálním postižením bych ještě doplnila nutnost spolupráce s dalšími odborníky podílejícími se na tvorbě individuálního vzdělávacího plánu) – rodiče by měli vědět, jakým způsobem probíhá sexuální výchova, aby se k jejímu obsahu či formě měli možnost vyjádřit a také ji vhodně dítěti doplnit tak, aby dítě nebylo zmatené protichůdnými informacemi. Těžiště této výchovy by mělo být v rodině, proto by měla být v souladu s výchovou školní.

8.2. Zakomponování sexuální výchovy do té všeobecné – tak jako je sexualita nedílnou součástí lidského života, měla by sexuální výchova procházet napříč všeobecnou výchovou a být přirozenou součástí nejrůznějších předmětů. Pedagog má možnost neustále působit na děti a předávat jim své postoje.

8.3. Princip vědeckosti sexuální výchovy – předávané poznatky by měly odpovídat nejen věku a schopnostem žáků, ale i současnému stupni vědeckého poznání.

8.4. Respektování úrovně společnosti, jejích tradic – zejména v oblasti postojů a chování, hraje tu roli náboženská a kulturní tradice, etické normy dané společností.

8.5. Koedukovaný charakter sexuální výchovy - napomáhá schopnosti hovořit o sexualitě beze studu a přirozeně před opačným pohlavím. Snaha nevytvářet v dětech pocit, že sexualita je něco nemravného a tajného, naučit děti přiměřené komunikaci a partnerství mezi mužem a ženou. Platí ovšem, že osobní problémy mají děti možnost řešit individuálně.

8.6. Etičnost v sexuální výchově – východiskem jsou etické principy společnosti, lidské emoce a city. Zdůraznění mezilidských vztahů, jako je přátelství, láska, učení vzájemné odpovědnosti, úctě a toleranci.

8.7. Princip aktuálnosti, latentnosti a projekce - učitel předává dětem informace, dovednosti a postoje, které pro něj v dané chvíli nemají význam, jsou latentní, ovšem tvoří základ pro budoucí možné situace. Například u prevence sexuálního násilí je dítě připraveno zareagovat (zaktualizovat to, co se naučilo) v případě ohrožení. Projektivnost lze sledovat např. u prevence pohlavních chorob. Dítě se učí znát a ovládat způsoby ochrany zdraví, a to ještě před zahájením sexuálního života. Formovat dítě až s příchodem rizikové situace nemá takový efekt. Některé dovednosti a postoje je tedy vhodné u dítěte formovat co nejdříve (např. hygiena pohlavních orgánů), aniž bychom mohli čekat, že dítě rozumí jejich plnému významu. Nedá se tedy říci, že je příliš brzo hovořit s dětmi o určitých tématech, přestože se jejich života zatím nijak nedotýkají.

8.8. Komplexnost a harmonický rozvoj všech oblastí – vyváženost etických i biologických témat. Předávání informací bez opomíjení budování postojů a návyků a žádoucího chování.

8.9. Princip přiměřenosti a individuálního přístupu – učitel by měl brát v úvahu nejen věk a psychické schopnosti žáka, ale i jeho kulturní a společenské prostředí, náboženské zakotvení, postoj jeho rodiny.

8.10. Aktivita žáka a spolupráce s ním – u sexuální výchovy nestačí podávat žákům pouze informace, ale je třeba, aby si vytvořili postoje a interiorizovali návyky a chování. To je možné pouze vlastní aktivitou žáka, jeho zapojením do výuky. Pak je možné, aby bylo dítě schopno využít výukou předávané poznatky v praxi. Zapojením žáka do výuky dochází k lepšímu porozumění a také k zafixování učiva, to je u dětí s mentálním postižením obzvláště důležité.

8.11. Princip odbornosti učitele – pedagog by měl mít znalosti z takových oborů, jako je biologie, lidská sexualita a zdravotní věda, zároveň i etika, psychologie a didaktika sexuální výchovy. Velikou roli hraje také osobnost učitele, který by měl své žáky znát a mít jejich důvěru. Proto se nedoporučuje, aby sexuální výuka na škole probíhala formou přednášek externích pracovníků, resp. pouze touto formou.

8.12. K těmto principům se dále řadí vytvoření laskavé a otevřené atmosféry ve třídě, kde mají žáci právo říci svůj názor. Mají právo se zeptat na to, co je zajímavé. Kde je podporována jejich vlastní odpovědnost v oblasti sexuality.

9. Význam sexuální výchovy

9.1. Uznání práv dětí s mentálním postižením na informace

Právo na vyjádření své sexuality má každý člověk, ať už s postižením nebo bez postižení. Ostatně tato skutečnost je zachycena i v Deklaraci práv mentálně postižených osob, která byla přijata Valným shromážděním OSN již v roce 1971 a jež se stala důležitým podkladem pro inovaci a modernizaci péče o lidi s mentálním postižením na celém světě. Z této deklarace mimo jiné vyplývá právo lidí s mentálním postižením na takové vzdělání, rehabilitaci a výchovu, která jim umožní maximálně rozvinout jejich schopnosti a kapacitu, tedy mají právo na osvětu v oblasti sexuální výchovy přiměřeně k jejich věku a intelektu tak, jako kterýkoli jiný člověk. I toto pomáhá začlenit člověka s postižením do společnosti.

Dále je zde uvedeno, že člověk s mentálním postižením má mít právo na ochranu před jakýmkoli vykořisťováním, zneužíváním nebo ponižujícím zacházením. V tomto případě má sexuální výchova preventivní charakter, chrání před takovýmto nepřijatelným zacházením.

9.2. Sexuální výchova jako prevence pohlavního zneužití

Podle Vaníčkové (1999) je nejvhodnější začít se sexuální výchovou již od tří let, protože už od tohoto věku hrozí dětem sexuální zneužití. To znamená, že už v předškolním věku by měly děti dostat první informace, které by jim pomohly se chránit před možným rizikem zneužití. Jelikož je pro tento věk typické, že děti rychle zapomínají, je nutné jim poznatky ze sexuální výchovy opakovat i v pozdějším věku, tj. i v průběhu školní docházky. V tomto období je vhodné poznatky také prohlubovat v závislosti na věku dětí a aktuálních problémech, s nimiž se mohou setkat.

Z řady výzkumů vyplývá, že právě dostatečná informovanost je nejúčinnější prevencí před sexuálním zneužitím. Není ovšem pouze prevencí primární, která by měla dítě uchránit již vzniku zneužití, ale také terciární, a to ve chvíli, kdy již zneužitě dítě je schopno poznat, že se stalo obětí sexuálního násilí a je také schopno se s touto skutečností svěřit někomu blízkému. Sekundární prevence se pak odehrává na bázi

sexuální výchovy u dětí, u nichž je vyšší riziko ohrožení. Právě děti s mentálním postižením jsou častěji předmětem sexuálního násilí v rodině i mimo rodinu, jsou tedy více ohroženy. Obecně se dá říci, že více ohrožené děti jsou ty, kterým chybí základní informace o těle a sexuálním chování, tedy děti s nedostatečnou nebo žádnou sexuální výchovou.

Sexuální výchova zaměřená na prevenci pohlavního zneužití, by kromě přiměřenosti měla být také účinná. Toho se kromě předávání znalostí o rizicích dá docílit zejména nácvikem dovedností a návyků, které mohou děti ochránit. Zafixování a zautomatizování správných reakcí a chování v krizových situacích je důležité u dětí obecně, zvláště pak, má-li dítě mentální postižení a je vyšší pravděpodobnost, že dostatečně neporozumí předávaným informacím. Při nácviku dovedností si dítě může vyzkoušet, jak odmítnout sexuálního agresora, jak rozpoznat jeho úmysly či jak a komu se svěřit s již nastalou situací.

9.3. Prevence komerčního sexuálního zneužívání

Policejní rada Lubomír Fiala v příručce pro učitele k problematice prevence dětské pornografie na školách (Praha 2003) ve svém příspěvku „Mravnostní kriminalita páchaná na dětech a mládeži“ mluví o nutnosti prevence mravnostní trestné činnosti již od nejtělejšího věku dítěte, což prokázala řada praktických zkušeností nejen z pedagogického působení, ale i z policejní praxe. U primární prevence zdůrazňuje, že její součástí je obecná strategie vychovatele, která utváří v osobnosti každého dítěte identifikované vědomí sebe samého, svých práv a dovednosti jejich obrany. Pro prevenci dětské pornografie je také nutné formování právního vědomí celé populace z hlediska násilí páchaného na dětech včetně pedagogické kultivace chování dospělých vůči dítěti. Sexuální výchovu lze tedy chápat zároveň i jako primární prevenci komerčního sexuálního zneužívání dětí.

9.4. Sexuální výchova a rozvíjení mezilidských vztahů

Jak již bylo řečeno, děti s mentálním postižením mají často právě kvůli svému handicapu problém orientovat se v mezilidských vztazích, v některých situacích mohou

proto reagovat neadekvátně, což je často vyčleňuje ze společnosti. Sexuální výchova má pro tyto děti význam mimo jiné v tom, že jim pomůže vzájemným vztahům, ať už přátelským nebo partnerským či rodinným, lépe porozumět a uvědomit si jejich důležitost. Vede děti k otevřenosti, k potřebě promluvit si o svých citech.

Také se díky sexuální výchově mohou děti naučit, jakým způsobem lze své city projevit a co je už nevhodné nebo nepřijatelné. Platí to i u posouzení citových projevů vůči nim samým. Děti by měly být schopny rozpoznat projevy sexuálního zneužívání, být schopny určit, které projevy chování patří k mileneckému vztahu a rozhodně by je neměly tolerovat a připustit vůči nim samým ze strany dospělé osoby. S tím souvisí také sociální dovednost vyjádřit přání a učení se rozhodovat. Může se stát, že bude-li dítě nebo i dospělý člověk požádán o sexuální kontakt, nebude jej umět odmítnout nebo v opačném případě nebude umět respektovat odmítnutí druhého člověka. Z toho plyne, že nedostatečné rozvíjení sociálních dovedností a orientace v mezilidských vztazích vystavují lidi s mentálním postižením ohrožení sexuálního zneužití, kde mohou být jak jeho objektem, tak i subjektem. „Lidé s mentální retardací potřebují nejvíce základního plánovaného vzdělávání v oblasti sexuality, ale většinou ho obdrží nejméně a jsou pak trestáni společností za to, co ostatní vědí.“ (Kempton, W., 1986 in Štěrbová 2006)

Alespoň částečné zvládnutí citového aspektu lidského soužití znamená pro děti s mentálním postižením zkvalitnění života, význam to má samozřejmě i pro ty, kteří o ně pečují a jsou s nimi v kontaktu.

9.5. Sexuální výchova a seznámení se s právy na sexualitu

Přiměřeným způsobem by se měli žáci také seznámit a uvědomit si svá práva v oblasti sexuality, která jsou dána Chartou sexuálních a reprodukčních práv. Chartu tvoří 12 bodů, které se zabývají následujícími tématy:

- Právo na život
- Právo na svobodu a osobní bezpečnost
- Právo na rovnost a ochranu proti všem formám diskriminace
- Právo na soukromí
- Právo na svobodu myšlení

- Právo na informace a vzdělání
- Právo rozhodnout se, zda uzavřít sňatek, založit a plánovat rodinu
- Právo rozhodnout se, zda a kdy mít děti
- Právo na zdravotní péči a ochranu zdraví
- Právo užívat plodů vědeckého pokroku
- Právo na svobodu shromažďování a politickou účast
- Právo na ochranu proti mučení a špatnému zacházení

Základy této charty by podle mého názoru měli znát nejen pedagogičtí pracovníci, ale také rodiče a všichni ostatní lidé, kteří se profesně zabývají lidmi s postižením. Práva, která jsou spojena s lidskou sexualitou, se bez výjimky vztahují na všechny lidské bytosti a kdo v některém z uvedených bodů některou skupinu lidí nebo jednotlivce diskriminuje, měl by si uvědomit, že se dopouští protiprávního jednání.

9.6. Sexuální výchova a kultivace sexuálních projevů

Na konferenci o sexualitě lidí s mentálním postižením ve svém příspěvku PhDr. Marta Teplá z odboru speciálního vzdělávání Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR říká, že ve státech, kde funguje příznivá sexuální politika, tzn. také děti jsou náležitě vzdělávány v sexuální výchově (jako příklad zde uvádí Dánsko), klesá počet násilných sexuálních činů. U jednotlivců je snížena či téměř potlačena agresivita. Podle Tlusté je nezbytné odtabuizovat téma sexuality zdravotně postižených a řešit jej z pohledu přirozenosti člověka i na úrovni vědeckých poznatků. Často totiž neukojené a potlačované sexuální potřeby vedou lidi se zdravotním postižením k neadekvátním projevům, které jim znemožňují integraci mezi lidmi bez postižení. (Teplá 2004)

Jako příklad, kdy jsem se já osobně setkala s projevem nezvládnuté sexuality, bych tu za všechny uvedla jeden z mé praxe ve sportovním klubu pro děti a mladé lidi s postižením, kde pravidelně pomáhám vést sportovní tréninky. Dochází k nám patnáctiletý mladík se středně těžkým mentálním postižením, který se opakovaně pokouší při jakékoli možné příležitosti (v podstatě neustále) dotýkat dívek účastnicích se tréninků. Nutno přiznat, že se mu to při jeho dvoumetrové výšce a stokilové hmotnosti i daří. Neustálé vysvětlování trenérů onomu mladíkovi, že jeho chování nelze akceptovat a výhrady obtěžovaných děvčat vůči jeho obtěžování, nemají téměř žádný

efekt. Rozhodně ne z dlouhodobého hlediska. V danou chvíli jeho nepřípustné chování, pokud už nastane, sice zastavit lze, pokaždé se ale opakuje znovu a znovu.

Jsem přesvědčená, že, pokud by sexuální projevy tohoto mladíka byly kultivovány průběžně v souladu s jeho vývojem, nemusel by se svými agresivními a obtěžujícími projevy vyčleňovat ze společnosti, jako je tomu u něj nyní.

9.7. Sexuální výchova a výchova zodpovědnosti a k rodičovství

9.7.1. Zodpovědnost

V živočišné říši je běžné, že se pohlavní život rozbíhá v bezprostřední návaznosti na tělesné a pohlavní dozrávání. Lidé, žijící v civilizované společnosti se řídí společenskými normami, které odkládají pohlavní a rozmnožovací aktivity na období, kdy bude jedinec chopen za toto své chování nést odpovědnost. Aby mohl začít člověk sexuálně žít, měl by znát a dodržovat pravidla bezpečného sexu. To znamená nevystavovat sebe ani jiné možnosti přenosu pohlavních chorob a být schopen zabránit nežádoucímu těhotenství. Dodržování těchto zásad vyžaduje určité rozumové a volní schopnosti a zároveň vhodné a dostatečné poučení ještě před zahájením sexuálního života. (Mellan 2004) Zodpovědný přístup k otázkám sexuality samozřejmě vyžaduje patričné vzdělání v této oblasti. Není možné se zodpovědně rozhodovat bez dostatečného množství informací a možností volby.

9.7.2. Rodičovství

Téma rodičovství je pro mnohé velmi citlivé už z toho důvodu, že navozuje otázku, zda by lidé s mentálním postižením měli nebo neměli plodit děti. Objektivně existuje zvýšené riziko dědičnosti u určitých druhů postižení, další otázkou je, do jaké míry je schopen člověk s postižením zajistit dostatečnou péči svému dítěti, když někdy není schopen zajistit potřebnou péči ani sám sobě. Myslím si, že tady nejde o vyřešení otázky, zda by tito lidé měli nebo neměli mít děti. To není možné zobecňovat, zakazovat či znemožňovat, pouze doporučovat, nehledě na nutnost zachovat všem jejich práva (viz. Charta sexuálních a reprodukčních práv, která dopadá na všechny lidské bytosti bez rozdílu).

Spíše jde o to dát lidem s mentálním postižením možnost nahlédnout zodpovědnost, jakou s sebou péče a výchova dítěte přináší. Uvědomit si, že dítě není jen miminko připomínající panenku na hraní, ale že roste a s tím rostou jeho potřeby a nároky, že se jedná o rozhodnutí na celý život, ne pouze o krátkodobou záležitost.

Podle MUDr. Uzla (2009) jsou možnosti zabránění početí různé, jejich aplikace by se měla řešit individuálně, dle možností a schopností konkrétního jedince s mentálním postižením. Existují i metody trvale znemožňující rozmnožování a i tyto mají své opodstatnění a užití. Vždy je ovšem potřeba mít na paměti, že „veškerá antikoncepční medikace musí být užívána dobrovolně a být podávána pouze za naprostého souhlasu uživatelek. Totéž se týká i umělého přerušování těhotenství.“ Z toho jasně vyplývá nezbytnost osvěty lidí s mentálním postižením, která by měla začít už minimálně s nástupem povinné školní docházky.

9.8. Přijetí sebe sama i s postižením, posílení sebevědomí

Člověk, který si je vědom svých reálných možností v oblasti partnerských vztahů, dovede si, alespoň do jisté míry, plánovat svou budoucnost, kterému je ponechána možnost rozhodovat se a který si je vědom vlastní zodpovědnosti a práv, se může zase o něco více považovat za součást společnosti, která ho obklopuje. Podle mého názoru vede pocit uspokojení v této oblasti ke zvýšení sebevědomí i k uvědomění si vlastního místa ve společnosti a lepšímu přijetí sebe sama se všemi přednostmi i nedostatky.

10. Rozhovory

10.1. Úvod k rozhovorům - způsob vedení rozhovorů

Níže zaznamenané rozhovory jsem vedla s lidmi s mentálním postižením, s nimiž jsem se seznámila v průběhu různých praxí ve školských a sociálních zařízeních. Tito lidé jsou tedy mými přáteli, mohla jsem se jich proto ptát i na intimnější otázky a oni mi je bez ostychu zodpovídali.

Otázky jsem měla předem připravené, pro všechny respondenty stejné. Z rozhovorů jsem si pořizovala zvukový záznam, který jsem později přepsala a jen upravila odpovědi do spisovné češtiny, i když ne u všech výrazů to bylo možné. Kladené otázky měly za účel poodhalit míru vědomostí a některé postoje z oblasti lidské sexuality, vztahů a prevence nežádoucích jevů u několika lidí, kteří žijí s mentálním postižením, nejde tedy o reprezentativní výzkum, spíše o dokreslení teoretické části mé bakalářské práce.

10.2. Rozhovor s Bárrou, 15 let

- **Máte na základní škole sexuální výchovu?**
- Máme tam sexuální výchovu, ale kamarádi mi říkali, že sexuální výchovu budeme mít až v desáté nebo jedenácté třídě. **A už jste mluvili o vztazích, dospívání a tak?** To už nám paní učitelka říkala, o tom jsme se bavili. Kamarádi říkali, že od jedenácté třídy se o tom baví víc. Taky nám říkala, že si máme dávat pozor, když chodíme ven, že jsou nějakí lidé, jako úchylové a tak.
- **Na jakou základní školu jsi chodil/a/chodíš?**
- Chodím na Základní školu praktickou na Opatově.
- **Co to znamená, že někdo někoho sexuálně obtěžuje?**
- Jako třeba, že tě sleduje až k tobě k domovu, to se stalo mému kamarádovi. Šel za ním nějaký chlap a pořád ho sledoval. Nic mu neudělal, ale byl z toho pěkně vylekaný. Říkal to ve třídě, tak jsme se o tom s paní učitelkou bavili, co máme dělat, kdyby se nám něco takového stalo.
- **Jak by mohl vypadat člověk, který někoho sexuálně obtěžuje?**

- Může to být třeba někdo známý, to se mi jednou stalo. Měla jsem kamaráda, potom jsme zjistili, že nejsme jenom kamarádi a potom jsem zjistila, že je trochu prdlý, že leze za holkami i na záchod, tak jsem mu řekla, že s takovými lidmi já tedy fakt nechodím.
- **Jak by ses zachoval/a, kdyby tě někdo sexuálně obtěžoval?**
- To mi říkala mamka, že kdyby třeba mě někdo obtěžoval, tak třeba u metra mám někomu říct nebo se k někomu přidat nebo radši začít křičet. **Co znamená, kdyby tě někdo obtěžoval?** Kdyby mě třeba svlékal nebo osahával. **A kdyby to byl někdo známý?** Tak bych třeba řekla učiteli ve škole nebo bych se s tím člověkem snažila domluvit nebo ho odstrčit.
- **Víš, jak dochází k oplodnění a otěhotnění?**
- Oplodní se tak, že když se dva lidi mají rádi, tak ten muž buď nosí na sobě takovou ochranu, nebo jí nenosí a pak se ti dva spolu milují a vznikne z toho dítě. To se zjišťuje tak, že jde ta paní k doktorovi nebo mi někdo říkal, že jsou takové papírky, ze kterých se to dá taky zjistit.
- **Co může člověk udělat, aby nedošlo k otěhotnění?**
- Buď jsou nějaké prášky, nebo někdo říkal, že jsou nějaké masti. **Ty užíváš nějakou antikoncepci?** Ne, ale bavily jsme se o tom s mámou, ona o tom uvažovala, že by mi nechala nějaké prášky předepsat, protože má o mě strach, když chodím sama domů.
- **Víš, jak se dá zabránit přenášení pohlavních nemocí?**
- To se dostává tak, že třeba se ten člověk pořádně neumyje. Dá se tomu zabránit nějakou ochranou nebo si pořádně mýt ruce nebo se osprchovat a tak. **Tou ochranou myslíš co?** Jsou takové gumové násadky, prezervativy....
- **Jak to vypadá, když někdo s někým chodí, někoho miluje?**
- Třeba, že mě pozve do kina nebo mě najednou začne objímat nebo se mě začne ptát na takové věci, jako jestli jsem měla nějakého kluka. Někdy jsou takoví kluci, kteří jsou dolézaví, ta holka o tom neví a on jí to není schopen říct. Jeden kluk za mnou dolézal, myslela jsem si, že je divný, a potom jsem zjistila, že se mnou chtěl chodit, ale nebyl mi to schopný říct do očí. Když chce kluk s holkou chodit, tak chce od ní číslo, píše jí SMS a tak.
- **Co je pro tebe důležité u kluka nebo holky, než bys s ním začal/a chodit?**

- Aby byl příjemný, dlouhomasý, nedolézávý. Takový, abychom si spolu mohli psát nebo telefonovat. Tak třeba rok bychom spolu chodili, než bychom se začali mazlit. Ten kluk, co se mnou chtěl chodit, myslela jsem, že spolu budeme jen tak chodit a třeba se budeme pusinkovat, na mě vystartoval, že mě chce svlékat a tak, řekla jsem mu, že na tohle ještě nejsem připravená a nechala jsem ho být.
- **Jak si představuješ svou budoucnost, co se týče manželství a rodičovství?**
- Že bych se třeba vdala, měla rodinu. Žila bych s přítelem, třeba bychom časem měli miminko, potom bych se s ním chtěla odstěhovat za Prahu, někam na vesnici.
- **Myslíš si, že pro tvůj život měla sexuální výchova nějaký význam? Jaký?**
- Já myslím, že do budoucnosti, až budu velká, tak to má význam. **A v současné chvíli?** Dlouhou dobu jsem si myslela, že to důležité není, ale teď jsem zjistila, že to důležité je, protože, jak mě obtěžoval ten kluk, tak jsem zjistila, že si o tom můžu s někým popovídat, na někoho se obrátit, protože to bylo hodně nepříjemné.
- **Dozvěděl/a ses to, co ze sexuální výchovy víš spíš ze školy nebo od rodiny, kamarádů či odjinud?**
- Hodně toho vím ze školy, ale taky mi hodně říkala mamka.

10.2.1. Rozbor rozhovoru

Podle toho, jak Bára odpovídala na mé otázky, bych řekla, že má celkem dobrý přehled o sexuálním zneužívání, o kterém mluvili, jak ve škole, tak i s maminkou. Bára má představu o tom, co by měla udělat, kdyby ji někdo ohrožoval i jak takový člověk může vypadat. O antikoncepci povědomí má, uvědomuje si, k čemu slouží, ví i to, jak se přenáší pohlavní nemoci.

Co se týče vztahů a jejích představ o budoucnosti, zdá se, že Bára přistupuje k těmto záležitostem zodpovědně, uvědomuje si, na co je a na co ještě není připravená a nebojí se to dát najevo. Bára má informace ze sexuální výchovy jak ze školy, tak i z domova a jak sama říká, význam vidí hlavně v tom, že ví, na koho se obrátit v případě sexuálního obtěžování.

10.3. Rozhovor s Honzou, 18 let

- **Máte nebo měli jste na základní škole sexuální výchovu?**
- Jo.
- **Na jakou základní školu jsi chodil/a/chodíš?**
- Základní škola praktická v Jedličkově ústavu.
- **Co to znamená, že někdo někoho sexuálně obtěžuje?**
- ...týrá... nebo ne... že on chodí pořád za tebou... nějaká žena, někdo z mladých holek...
- **Jak by mohl vypadat člověk, který někoho sexuálně obtěžuje?**
- Někdo z mladých holek.
- **Jak by ses zachoval/a, kdyby tě někdo sexuálně obtěžoval?**
- Kdybych jí neznal, zavolal bych policajty nebo bych utíkal. **A kdyby to byl někdo ze známých?** Vyřeším to rukama, poperu se s ním... Sebeobrana je nejlepší kamarád.
- **Víš, jak dochází k oplodnění a otěhotnění?**
- Nějaký pár, kluk a holka se do sebe zamilují, potom se nějak muchlají... milují... sexuální cyklus... Dvojice, kluk a holka přijdou k sobě a líbají se... **A z toho líbání vznikne dítě?** Ne... šukání... starší dvojice, kolem těch osmnácti, přijdou k sobě a začnou se olizovat, líbat a ... do píči hlavu dá, ten kluk. **Myslíš, že zasune penis do pochvy...** Jo a z toho vznikne to miminko... a ještě se spermie musí utkat s vajíčkem.
- **Co může člověk udělat, aby nedošlo k otěhotnění?**
- Použít kondom, to je taková jakoby náplast, která se dá na penis a potom zastrčí do pochvy a nějak se to tam zadrhne, ten kondom. **Znáš i jiné způsoby?** Že se udělá operace, té paní.
- **Víš, jak se dá zabránit přenášení pohlavních nemocí?**
- Mám doma brožurku... Něco se musí používat, nějaké léky, jinak nevím.
- **Jak to vypadá, když někdo s někým chodí, někoho miluje?**
- Že se mají rádi, že musí být spolu, že bez sebe nemůžou vydržet a že se drží za ruce a prostě spolu chodí.
- **Co je pro tebe důležité u kluka nebo holky, než bys s ním začal/a chodit?**

- Blondýna, musí být šikovná, umět vařit a tak. Nejdřív se na ní podívám a zeptal bych se, co umí. Pak bych si ji namluvil.
- **Jak si představuješ svou budoucnost, co se týče manželství a rodičovství?**
- Ne, nechci se ženit a mít děti, chci být sám, protože se bojím, že to neuděláme dobře, to dítě. **Že nebude zdravé?** No. Holku nechci, máma mi to zakázala. Stejně žádnou nechci, protože máma by se o ni musela starat.
- **Myslíš si, že pro tvůj život měla sexuální výchova nějaký význam? Jaký?**
- Jo, ale já jsem se to naučil spíš z vlastní zkušenosti, že jsem viděl rodiče a tak.
- **Dozvěděl/a ses to, co ze sexuální výchovy víš spíš ze školy nebo od rodiny, kamarádů či odjinud?**
- Ze školy a taky jsem to viděl u rodičů, jejich vztah a taky jsme o tom s rodiči mluvili a oni mi to vysvětlili.

10.3.1. Rozbor rozhovoru

Honza má poněkud zkreslené představy o tom, co je to sexuální zneužívání. Poprat se se sexuálním agresorem asi není nejvhodnější způsob obrany, i když při Honzově tělesné konstituci věřím, že by byla účinná. Vzhledem k vulgarismům, které používá pro popsání pohlavního styku, se zdá, že informace získal spíše od kamarádů, než ze školy či rodiny. O zabránění přenosu pohlavních nemocí neví nic, s antikoncepcí to není o mnoho lepší. Jeho představy o budoucnosti jsou dány tím, že mu máma zakázala mít přítelkyni, aby se o ni nemusela starat a také děti Honza neplánuje, bojí se, aby se nenarodily s postižením. I když se zdá, že by si dívku „namluvil“ docela rád.

Myslím, že úroveň Honzových znalostí a postojů odpovídá spíše tomu, že se, jak říká, naučil vše hlavně z vlastní zkušenosti, rodiče mu pak spíše vysvětlili, co dělat nemá. Honza ve svém věku není skoro vůbec připraven na případný partnerský vztah, čemuž brání rodiče, s nimiž žije. Otázkou je, jestli mu to bude vyhovovat i poté, co s rodiči jednou žít přestane. Zatím o svém životě nemá příliš možností rozhodovat.

10.4. Rozhovor s Františkem, 24 let

- **Máte nebo měli jste na základní škole sexuální výchovu?**
- Ano, měli jsme sexuální výchovu.
- **Na jakou základní školu jsi chodil/a/chodíš?**
- Chodil jsem na Základní školu Jedličkova ústavu.
- **Co to znamená, že někdo někoho sexuálně obtěžuje?**
- Když po mně někdo kouká ve sprše, když mě někdo osahává....
- **Jak by mohl vypadat člověk, který někoho sexuálně obtěžuje?**
- Je to vždycky cizí člověk. **A nemohl by to být i někdo blízký?** Může to být i někdo blízký, jako u všeho. Takový člověk je fakt hrozný, to nechápu, když někdo sexuálně zneužívá....
- **Jak by ses zachoval/a, kdyby tě někdo sexuálně obtěžoval?**
- Řeknu mu, že mi to fakt vadí, když to nepomůže, tak ho odstrčím a kdyby mě pronásledoval, tak zavolám policii. Lidi, kteří půjdou naproti mně poprosím, jestli by mohli toho člověka zastavit, dokud nezmizím někde za roh.
- **Víš, jak dochází k oplodnění a otěhotnění?**
- Pohlavním stykem.
- **Co může člověk udělat, aby nedošlo k otěhotnění?**
- Jsou dva takový největší způsoby, kondomem nebo antikoncepcí pro ženu. To spolknou pilulku, pamatuji si, že ta krabička je na tři měsíce, ale nevím, jak se to přesně užívá.
- **Víš, jak se dá zabránit přenášení pohlavních nemocí?**
- Určitě, třeba ten kondom nebo, když ten člověk se před stykem pořádně umyje. Když už ten člověk má nějakou pohlavní nemoc tak by nemělo docházet k pohlavnímu styku, aby to neroznášel dál.
- **Jak to vypadá, když někdo s někým chodí, někoho miluje?**
- No, je to krásné období, je to půl roku, co mám tu přítelkyni, je fakt krásné. Máš se o koho opřít, máš někoho, kdo ti je hodně blízký, máš někoho, komu můžeš dávat dárky a rozmazlovat ho.
- **Co je pro tebe důležité u kluka nebo holky, než bys s ním začal/a chodit?**
- Hodně důležité je, aby byla taková normální, nebyla namyšlená. Aby ta holka věděla, co chce od života, že chodit s někým s handicapem není jen tak

(František má i tělesné postižení). Aby počítala s tím, že ten člověk bude potřebovat občas nějakou tu pomoc a taky jí vyžadovat.

- **Jak si představuješ svou budoucnost, co se týče manželství a rodičovství?**
- Mám už nějaké plány, že budu mít perfektní rodinu, ožením se, chci mít alespoň dvě děti, mít baráček, zahrádku, někoho vedle sebe, koho fakt miluji. **Jak bys je dokázal uživit?** To bych dokázal, přestal bych si kupovat blbosti, už si šetřím, založil jsem si stavební spoření a spoření na důchod. Takže bych za pět let měl mít na ten baráček. Mám to spočítané.
- **Dozvěděl/a ses to, co ze sexuální výchovy víš spíš ze školy nebo od rodiny, kamarádů či odjinud?**
- Škola mi spíš potvrdila to, co už jsem předem věděl předem od mámy, z rodiny a taky od kamarádů.
- **Myslíš si, že pro tvůj život měla sexuální výchova nějaký význam? Jaký?**
- No v tom, že mi právě potvrdila to, co mi říkala máma a kamarádi.

10.4.1. Rozbor rozhovoru

Z rozhovoru s Františkem je vidět, že se dokázal vyrovnat se svým handicapem, který bere jako součást sebe sama. Je si vědom svých možností a dokázal si najít přítelkyni, která jej také přijala i s jeho handicapem. Uvažuje dokonce o své budoucnosti a má plány, které postupně naplňuje a nenechává rozhodování o sobě na druhých.

František působí velmi spokojeně, a to právě díky partnerskému vztahu, který prožívá. Jeho vědomosti ze sexuální výchovy jsou na dobré úrovni. Mohl se vždy poradit doma s mámou, nabyté vědomosti si pak ještě potvrdil ve škole. Navíc mu nikdo nedával příkazy či zákazy ohledně sexuálního života, s poznatky, které získal mohl nakládat podle svého uvážení. Řekla bych, že František přistupuje ke svému životu zodpovědně, začlenil se bez větších problémů do společnosti.

10.5. Rozhovor s Vojtou, 28 let

(tento rozhovor je specifický v tom, že Vojta neumí mluvit, dokáže vyslovit pouze několik slabik, proto nejde o doslovný přepis našeho povídání, ale o převyprávění toho, co jsem se z jeho odpovědí dozvěděla)

- **Máte nebo měli jste na základní škole sexuální výchovu?**
- Ano.
- **Na jakou základní školu jsi chodil/a/chodíš?**
- Chodil jsem do tehdy ještě zvláštní školy na Praze 10.
- **Co to znamená, že někdo někoho sexuálně obtěžuje?**
- Osahávání.
- **Jak by mohl vypadat člověk, který někoho sexuálně obtěžuje?**
- Vím o tom, že to může být jak neznámý člověk, kterého náhodou potkám, tak i blízká osoba, někdo známý.
- **Jak by ses zachoval/a, kdyby tě někdo sexuálně obtěžoval?**
- Nemluvil bych s cizími lidmi, kdyby mne někdo obtěžoval, odstrčím ho, začnu křičet, uteču. Kdyby se mi něco takového stalo, řekl bych o tom tátovi.
- **Víš, jak dochází k oplodnění a otěhotnění?**
- Ano, pohlavním stykem. (Naznačuje gestem.) Tohle nevím ze školy, to jsem zjistil sám, viděl jsem to ve filmu.
- **Co může člověk udělat, aby nedošlo k otěhotnění?**
- Neví. O kondomu už slyšel, ale vlastně netuší, jak takový kondom vypadá a jakým způsobem se používá.
- **Víš, jak se dá zabránit přenášení pohlavních nemocí?**
- Slyšel jen o tom, že existuje nemoc AIDS, ale neví, jak lze zabránit jejímu přenosu a ani neví, jakým způsobem se nemoc přenáší.
- **Jak to vypadá, když někdo s někým chodí, někoho miluje?**
- Vodí se za ruce, líbají se, povídají si, žijí spolu, pak se vezmou.
- **Co je pro tebe důležité u kluka nebo holky, než bys s ním začal/a chodit?**
- Hodná, vtipná, aby mluvila pravdu, aby uměla vařit, já vlastně ani nevím, aby byla jako ty. Táta mi říkal, že to není nic pro mě, zakázal mi mít nějakou holku. Proto se se mnou o takových věcech, jako je antikoncepce ani nebaví. **Říkal ti, proč ti nechce dovolit mít holku?** Ne. **A ty ses ho na to neptal?** Ne. Mám

sestru, se kterou si rozumíme, ta mě podporuje v tom, abych měl nějakou přítelkyni, ale já stejně nemám moc příležitostí k seznámení.

- **Jak si představuješ svou budoucnost, co se týče manželství a rodičovství?**
- Chtěl bych mít holku, jednou se s ní oženit. O dětech jsem ještě nepřemýšlel, asi bych je nechtěl.
- **Dozvěděl/a ses to, co ze sexuální výchovy víš spíš ze školy nebo od rodiny, kamarádů či odjinud?**
- Něco málo vím ze školy, od sourozenců, táta mi nikdy o těchto věcech nevyprávěl a mámu nemám.
- **Myslíš si, že pro tvůj život měla sexuální výchova nějaký význam? Jaký?**
- Ne, stejně nemůžu mít holku.

10.5.1. Rozbor rozhovoru

Přestože Vojta říká, že sexuální výchovou na škole prošel, má pouze několik poznatků zaměřených spíše na sexuální zneužívání. Jeho povědomí o sexuálních vztazích a stycích pochází z toho, co viděl v televizi. Nemá tedy mnoho znalostí o antikoncepci či přenosu pohlavních nemocí. Podle jeho slov má od tatínka, s nímž žije, zakázáno hledat si přítelkyni a Vojta to bez dalších otázek či protestů přijal, přestože by si přál mít dívku.

Díky vlivu rodiny je Vojta přesvědčen, že sexuální výchova pro něj nemá žádný význam, jelikož by získané poznatky stejně nemohl uplatnit ve svém životě. Na tomto příkladě se ukazuje, že hlavní vliv na sexuální výchovu dítěte má rodina, která v případě odmítnutí výchovy dítěte v této oblasti, určí celý směr jeho budoucího života. Na rozdíl od Františka na mne Vojta působí přesně opačným dojmem. Nemá do budoucna žádné plány, nechává za sebe rozhodovat jiné, přestože je dospělý. Nezdá se být v životě příliš spokojený.

10.6. Rozhovor s Jakubem, 25 let

- **Máte nebo měli jste na základní škole sexuální výchovu?**
- Ne, to jsme se neučili, ale člověk by to měl znát, aby se vyhnul určitým rizikům.

- **Na jakou základní školu jsi chodil/a/chodíš?**
- Na základní školu pro zrakově postižené, tam jsem přestoupil ještě z jiné základní školy.
- **Co to znamená, že někdo někoho sexuálně obtěžuje?**
- Nějaký člověk začne někoho osahávat a obtěžovat, tomu druhému je to nepříjemné, nemá na to chuť.
- **Jak by mohl vypadat člověk, který někoho sexuálně obtěžuje?**
- To může být kdokoli. Něco mu v hlavě přestane fungovat, stane se zkrat, to se může stát každému. Většinou to ale jsou cizí lidi, bližší méně.
- **Jak by ses zachoval/a, kdyby tě někdo sexuálně obtěžoval?**
- Říct to ostatním, bránit se tomu, odejít pryč, odmítnout to. Kdyby začal být ten člověk agresivní, tak bych mu namlátil nebo ještě lepší je zavolat policii.
- **Víš, jak dochází k oplodnění a otěhotnění?**
- To se chlap a ženská spolu spojí a z toho dojde k otěhotnění, je z toho dítě, co v ženě roste. Jiný způsob oplodnění není, tak to prostě je, jediné slonové to snad mají jinak. **Znáš detaily toho oplodnění?** To vím, mám svoje zkušenosti, ale to bych si nechal pro sebe.
- **Co může člověk udělat, aby nedošlo k otěhotnění?**
- Vzít si nějaké prášky, které zabraňují otěhotnění. Taky kondom, vím jak vypadá, co se s ním dělá, ale ještě jsem ho nepoužíval.
- **Víš, jak se dá zabránit přenášení pohlavních nemocí?**
- Ten partner by měl dodržovat, aby neměl náhodné sexuální známosti, lepší je respekt a důvěra. Náhodné sexuální známosti jsou nebezpečné. Spíš je lepší láska. Když už má někdo nějakou nemoc, tak je lepší nic nezkoušet. Zdraví má přednost.
- **Jak to vypadá, když někdo s někým chodí, někoho miluje?**
- To je něco v mozku, nějaká chemikálie, je to hrozně složité. Když se sobě zalíbí dva lidi, začnou se přitahovat. Dávají si pusu. Je to postupné. Třeba se mají rádi, dají si pusu, domluví se slovně, že spolu budou chodit. Pak spolu chodí, líbají se.... Některé známosti můžou trvat třeba jenom měsíc, některé trvají dlouho. Často to bývá jenom vzplanutí. Ale když jsou spolu dlouho, tak se dohodnou, žijí spolu na zkoušku, poznávají se navzájem, jaký je on a jaká je ona a pak se vezmou. Nejdůležitější je vzájemná důvěra a respekt.

- **Co je pro tebe důležité u kluka nebo holky, než bys s ním začal/a chodit?**
- Aby ona skutečně a upřímně mne měla ráda, opravdově. Je mi jedno, jestli je menší nebo větší. Musela by mě opravdu milovat, protože předstírat něco nemá cenu.
- **Jak si představuješ svou budoucnost, co se týče manželství a rodičovství?**
- Kdyby to šlo, tak bych se oženil nebo žil s nějakou holkou a podporoval bych rodiče. Oni se o mě starali, tak bych jim to teď vrátil. Dával bych jim třeba peníze. Nebudu mít děti, ale spíš se budu starat o rodiče.
- **Dozvěděl/a ses to, co ze sexuální výchovy víš spíš ze školy nebo od rodiny, kamarádů či odjinud?**
- Mám pocit, že to bylo spíš dílem od rodičů a dílem od kamarádů.
- **Myslíš si, že pro tvůj život měla sexuální výchova nějaký význam? Jaký?**
- Má to význam, aby se člověk vyhnul nějakým rizikům. Nemusí vědět úplně všechno, ale alespoň základ. **Jakým rizikům by se měl člověk vyhnout?** Třeba otěhotnění nebo nějaké nemoci.

10.6.1. Rozbor rozhovoru

Jakub říká, že sexuální výchovu na škole neměli, přesto si uvědomuje, že je velmi důležitá pro to, aby měl člověk alespoň základní povědomí o určitých rizicích a mohl se jim vyhnout. Jakubovy poznatky nejsou útržkovité, ale působí uceleně, vybudoval si určité postoje, o kterých určitě hodně přemýšlel, mluvil o nich s rodiči i kamarády.

Pro Jakuba je na lidské sexualitě nejdůležitější právě vzájemný vztah dvou lidí, důvěra, respekt a opravdová láska. Jeho přístup k partnerství je velmi zodpovědný, má naprosto jasno v hodnotách, které jsou pro něj důležité. Nechce vyhledávat náhodné známosti a vzplanutí, ale dává přednost dlouhodobému vztahu. Jeho představa o budoucnosti, kdy by chtěl mít ženu, ale místo toho, aby měli děti, se chce starat o své rodiče, je jeho svobodným rozhodnutím, ne příkazem rodičů, kteří by mu zakázali plodit potomky.

10.7. Rozhovor s Michaelou, 17 let

- **Máte nebo měli jste na základní škole sexuální výchovu?**
- Měli jsme, ale u nás to byla rodinná výchova.
- **Na jakou základní školu jsi chodil/a/chodíš?**
- Na základní školu do třídy pro dislektiky.
- **Co to znamená, že někdo někoho sexuálně obtěžuje?**
- Na základní škole nás upozorňovali, že u školy jsou pedofilové, tak vím, o co jde. Ještě s námi o tom mluvili.
- **Jak by mohl vypadat člověk, který někoho sexuálně obtěžuje?**
- To může být někdo i ze známých.
- **Jak by ses zachoval/a, kdyby tě někdo sexuálně obtěžoval?**
- Utekla bych. Kdyby to byl známý, zavolala bych do nějaké poradny, aby mi řekli, jak se bránit. Žádnou poradnu neznám, to bych si teprve zjistila, kam přesně zavolat.
- **Víš, jak dochází k oplodnění a otěhotnění?**
- Při souloži. Když k „tomu“ dojde. Přesně nevím, co se při tom děje.
- **Co může člověk udělat, aby nedošlo k otěhotnění?**
- Antikoncepce. Nějaká pilulka, tu si vezme člověk před souloží, přesně nevím, jak se užívá. Nic dalšího neznám.
- **Víš, jak se dá zabránit přenášení pohlavních nemocí?**
- Kondomem. Víím, jak vypadá a jak se používá, už jsme si ho se sestřenicí prohlížely.
- **Jak to vypadá, když někdo s někým chodí, někoho miluje?**
- Chodí spolu za ruce, dávají si hubičky..... pak mají dítě.
- **Co je pro tebe důležité u kluka nebo holky, než bys s ním začal/a chodit?**
- Měl by být na mě hodný a milý. Vzhled ani ne, spíš jaký je uvnitř.
- **Jak si představuješ svou budoucnost, co se týče manželství a rodičovství?**
- Chtěla bych mít kluka, který by mě měl rád.
- **Dozvěděl/a ses to, co ze sexuální výchovy víš spíš ze školy nebo od rodiny, kamarádů či odjinud?**
- Tak různě, ze školy, od rodičů nebo třeba z internetu.
- **Myslíš si, že pro tvůj život měla sexuální výchova nějaký význam? Jaký?**

- Má. Když mám třeba kluka a chci s ním něco mít, tak abych to znala předem. Znat „to“, jestli na „to“ dojde.

10.7.1. Rozbor rozhovoru

Michaela má znalosti ze sexuální výchovy jak ze školy, tak i z rodiny a dá se říci, že má celkem dobrý základ vědomostí z této oblasti. Nejspíš by si dokázala poradit se sexuálním agresorem, i z dalších oblastí má teoretické znalosti. Má také podporu ze svého okolí, není omezována ve vlastním rozhodování. V současné chvíli Michaelu spíš trochu znepokojuje to, že nemá přesnou představu, co se to vlastně odehrává mezi mužem a ženou při pohlavním styku a evidentně by na to chtěla být připravena dříve, než k něčemu takovému u ní dojde. V tom vidí význam sexuální výchovy a to od ní také očekává.

10.8. Rozhovor s Filipem, 18 let

(Filip má kromě lehkého mentálního postižení také atypický autismus, takže byl pro něj náš rozhovor dost psychicky náročný a stresující, nebylo mu příjemné se mnou o tomto tématu mluvit. Proto jsem se nezabývala přílišnými detaily, abychom povídání zvládli ukončit dříve, než bude Filip příliš rozrušený, což má nepříjemné projevy jak pro něj, tak i pro jeho okolí.)

- **Máte nebo měli jste na základní škole sexuální výchovu?**
- Měli jsme, to si pamatuji.
- **Na jakou základní školu jsi chodil/a/chodíš?**
- Základní škola praktická v Krči.
- **Co to znamená, že někdo někoho sexuálně obtěžuje?**
- Že tě někdo napadne.
- **Jak by mohl vypadat člověk, který někoho sexuálně obtěžuje?**
- Může to být třeba i někdo známý.
- **Jak by ses zachoval/a, kdyby tě někdo sexuálně obtěžoval?**
- Utekl bych, odtrhl bych se a utekl. Třeba někam za stromy, někde bych se schoval. Kdyby obtěžoval někdo známý, tak bych taky utekl, a měl bych to říct, třeba vedoucímu na tréninku.

- **Víš, jak dochází k oplodnění a otěhotnění?**
- Ženská a chlap jsou spolu. **Víš, co spolu dělají?** Vím, ale já se to stydím říct.....
- **Co může člověk udělat, aby nedošlo k otěhotnění?**
- Léky jsou na to, vezme si je žena. Ještě něco, nemůžu si vzpomenout....
- **Víš, jak se dá zabránit přenášení pohlavních nemocí? Třeba AIDS?**
- Taky užíváním léků.
- **Jak to vypadá, když někdo s někým chodí, někoho miluje?**
- Že jsou spolu. Objímají se, mají prstýnek.
- **Co je pro tebe důležité u kluka nebo holky, než bys s ním začal/a chodit?**
- Já se stydím.... Třeba tmavě hnědé vlasy, modré oči. Třeba kuchařinu by uměla nebo zahradnictví.
- **Jak si představuješ svou budoucnost, co se týče manželství a rodičovství?**
- Já se hrozně stydím, nebudu mít žádnou holku, protože se moc stydím.
- **Dozvěděl/a ses to, co ze sexuální výchovy víš spíš ze školy nebo od rodiny, kamarádů či odjinud?**
- Ze školy, od rodičů vůbec ne.
- **Myslíš si, že pro tvůj život měla sexuální výchova nějaký význam? Jaký?**
- Asi ano. V nějaké situaci to pomůže vědět, třeba u toho zneužívání.

10.8.1. Rozbor rozhovoru

Jak jsem v úvodu rozhovoru uvedla, povídání s Filipem bylo velmi stručné, kvůli jeho autismu. Sexuální výchovu měl ve škole, s rodiči tato témata vůbec neřeší, nemluví spolu o tom. Určité poznatky Filip má, i když místy dosti nepřesné. Význam má pro něj sexuální výchova například jako prevence sexuálního zneužívání. Jak by se asi dalo od člověka s autismem očekávat, nemá Filip přesnou představu o tom, jak vypadá partnerský vztah nebo jaký by měl být jeho budoucí život a nevěří si v tom, že by mohl mít také někdy přítelkyni, ani se tím příliš nezabývá. Zdá se, že pro Filipa jsou sexuální aktivity tabu, stydí se o nich mluvit.

10.9. Shrnutí rozhovorů

Z předešlých rozhovorů vyplývá, že sexuální výchova na základních školách, do nichž dotazovaní docházeli, se poměrně běžně vyučuje. Nejčastěji se však zaměřuje na prevenci sexuálního zneužívání, což by bylo jistě v pořádku, nemělo by se ale zapomínat i na další, neméně důležité, stránky lidské sexuality. Další závěr, který mi z předešlého vyplývá je ten, že na děti má v oblasti sexuální výchovy největší vliv rodina, která často z obavy o budoucnost svého potomka brání dítěti navazovat partnerské vztahy a převzít, alespoň částečně, odpovědnost za vlastní budoucnost. Třeba i tím, že neposkytuje dítěti dostatek informací ze sexuální výchovy, kterou berou jako něco zbytečného. Pro člověka s mentálním postižením ovšem tato rodičovská „péče“ bývá často spíše k neprospěchu. To, že jim není umožněno se zodpovědně a informovaně rozhodovat o vlastním životě, u nich ke spokojenému zapojení se do lidské společnosti rozhodně nepovede.

11. Závěr

Jsem přesvědčena, že sexuální výchova na základních školách význam má, přestože si myslím, že škola v tomto ohledu nemůže plně nahradit rodinu, na níž leží hlavní odpovědnost za výchovu dítěte.

V mnoha rodinách ovšem sexuální výchova nemusí vůbec probíhat. Ať už z jakýchkoli důvodů, jako je stud rodičů, kteří sami tato témata pocít'ují jako nepatřičná a „neslušná“, či z přesvědčení, že je pro jejich dítě zbytečné mít v tomto ohledu dostatek informací a dovedností, když se oni, rodiče o vše v pravou chvíli postarají a za dítě rozhodnou bez jeho vědomí či souhlasu. Samozřejmě jsou také nefunkční rodiny, kde je problematičká výchova dětí obecně, nejen ta sexuální.

Mám za to, že existuje určité penzum znalostí a dovedností, s nimiž by děti, ať s postižením nebo bez postižení, měly vstoupit do života, kde budou schopny se v co nejvyšší míře uplatnit ve společnosti a být její součástí v pravém slova smyslu. Přestože má dítě mentální postižení, neznamená to, že by nemohlo přistupovat zodpovědně ke svému životu a prožívat naplno svou sexualitu přirozeně a zároveň kultivovaně.

„Bez řešení otázek sexuálního života a plánovaného rodičovství nemůžeme mluvit o úspěšné socializaci mentálně postižených spoluobčanů. Není sporu o tom, že prvním krokem této aktivity musí být zodpovědná sexuální výchova...“ (Uzel 2009)

12. Seznam použité literatury:

- Augustyn Józef, Sexuální výchova v rodině a ve škole, Cíle, zásady, metody, Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 1998, ISBN 80-7192-331-1
- Bazalová Barbora, PhDr. PhD., Autismus, vztahy a sexualita u nás a v zahraničí, přednáška z celostátní konference organizované o. s. Orfeus „Sexualita mentálně postižených – II“, Praha 2009
- Deklarace o právech mentálně postižených osob, Rezoluce Valného shromáždění OSN č. A/8429 ze dne 20. prosince 1971
- Fiala Lubomír, policejní rada, Mravnostní kriminalit páchaná na dětech a mládeži, příručka pro učitele k sexuální výchově – Problematika dětské pornografie a její prevence na škole, Praha 2003
- Křivánek Josef, Mgr. Vejsadová Kateřina, Praktické zkušenosti z rodinné a sexuální výchovy žáků základní školy speciální v Jihlavě, Sborník materiálů z celostátní konference organizované o. s. Orfeus „Sexualita mentálně postižených – II.“ ve spolupráci s katedrou sociální práce a sociální politiky a katedrou pedagogiky a psychologie Pedagogické fakulty Univerzity v Hradci Králové a za účasti Sdružení pro pomoc mentálně postiženým v ČR a Společnosti pro plánování rodiny a sexuální výchovu, Praha 2009, Orfeus, ISBN 978-80-903519-7-4
- Masters William, Wirginia E. Johnsonová, Lidská sexuální aktivita, Horizont, Praha 1970, ISBN 40-014-70
- Mellan, J. 2004. Biologická hlediska sexuality mentálně postižených osob. In Sborník materiálů z celostátní konference. Sexualita mentálně postižených. Praha: Centrum denních služeb o. s. Orfeus
- Müller Jörg, Dagmar Geisler, Konečně to chápou!, Aula Mutabene, Praha 1999, ISBN 80-902667-2-X
- Pondělíčková – Mašlová Jaroslava MUDr., O sexuální výchově bez rozpaků, Avicenum, Praha 1973, ISBN 08-028-73
- Rámcový vzdělávací program pro obor základní vzdělání škola speciální. RVP ZŠS, VÚP, Praha 2008, Autorský kolektiv, Odbor 61 MŠMT ČR pod vedením Jiřího Pilaře a Marty Teplé, http://www.vuppraha.cz/soubory/MV-RVP-ZSS_kor-final.pdf

- Sexualita mentálně postižených, Sborník materiálů z celostátní konference organizované o. s. Orfeus ve spolupráci s katedrou sociální práce a sociální politiky a katedrou pedagogiky a psychologie Pedagogické fakulty Univerzity v Hradci Králové a za účasti Sdružení pro pomoc mentálně postiženým v ČR a Společnosti pro plánování rodiny a sexuální výchovu, Praha 2004, Orfeus, ISBN 80-903519-0-5
- Svatoš, J. 2004. Sexuální výchova mentálně postižených dětí a dospívajících. In Sborník materiálů z celostátní konference. Sexualita mentálně postižených. Praha: Centrum denních služeb o. s. Orfeus
- Šilerová Lenka, Sexuální výchova, Jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě, Grada, Havlíčkův Brod 2003, ISBN 80-247-0291-6
- Štěrbová, D. PhDr. Ph.D., Sexuální výchova a osvěta osob s mentálním postižením, Sborník referátů z 14. celostátního kongresu k sexuální výchově, Pardubice 2006
- Šulová Lenka, Jak učit výchovu k manželství a rodičovství?, Grada, Praha 1995, ISBN 80-7169-218-2
- Täubner Vladimír, Metodika sexuální výchovy pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitelství, Fortuna, Praha 1997, ISBN 0-7168-403-1
- Teplá Marta, PhDr., Sexualita mentálně postižených ve vybraných zemích Evropy a ve speciálních školách ČR, Sexualita mentálně postižených. Praha: Centrum denních služeb o. s. Orfeus, 2004
- Uzel Radim, MUDr. CSc., Plánované rodičovství u osob s mentálním postižením, přednáška z celostátní konference organizované o. s. Orfeus „Sexualita mentálně postižených – II“, Praha 2009
- Vaníčková Eva, Kamil Provazník, Zuzana Hadj-Moussová, Jana Spilková, Sexuální násilí na dětech, Výskyt, podoby, diagnostika, terapie, prevence, Portál, Praha 1999, ISBN 80-7178-286-6
- Zdraví 21 - Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR – Zdraví pro všechny v 21. století (Projednáno vládou České republiky dne 30. října 2002 – usnesení vlády č. 1046)
- http://www.zsptepla.wbs.cz/Skolni_vzdelavaci_program.html
- Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu – www.planovanirodiny.cz

